

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SASTATĀMĀS VALODNIECĪBAS UN TULKOŠANAS NODAĻA

SOMIJAS VALODAS POLITIKA VĒSTURISKI SALĪDZINOŠĀ SKATĪJUMĀ

BAKALaura DARBS

Autors: **Aleksandra Ansoviča**

Studenta apliecības Nr.: aa080333

Darba vadītājs: profesors Ojārs Bušs

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs «Somijas valodas politika vēsturiski salīdzinošā skatījumā» ir pētījums, kas izskata Somijas valodas politiku no XII līdz XX gadsimtam. Darba mērķis ir notikumu, kas ir ietekmējuši valodas politiku, apraksts un analīze, kā arī šo notikumu izskatīšana no to ietekmes uz mūsdienu valodas politiku Somijā redzes viedokļa. Šajā nolūkā tiek veikts valodas politikas salīdzinājums Somijas un Latvijas teritorijās noteiktā laika periodā.

Atslēgvārdi: Somija, valoda, valodas politika, vēsturiskais salīdzinājums.

SUMMARY

The bachelor Thesis “Language policy in Finland in comparative historical research” presents a research of the language policy in Finland during the period from 12th to 20th century. The Thesis is aimed at describing and analyzing the events that have influenced the language policy, as well as analysis of the influence of such events from the aspect of modern language policy in Finland. Comparison of the language policy on the territory of Finland and Latvia, respectively, is therefore made in respect of certain period of time.

Key words: Finland, language, language policy, historical comparison.

SATURS

IEVADS	5
KAS IR VALODAS POLITIKA.....	6
Valodas politikas definīcija	6
Valodas politikas realizēšanas cēloņi, mērķi un veidi	6
VALODAS SITUĀCIJA SOMIJĀ	9
NO AIZVĒSTURES LAIKIEM LĪDZ XII GADSIMTAM	9
Somijas teritorijas iedzīvotāji no valodniecības viedokļa.....	9
ZVIEDRU LAIKI (XIII – XVII gadsimti)	12
Zviedru parādīšanās Somijas teritorijā.....	12
Somija Zviedrijas karalistes sastāvā: XIV-XVI gadsimti.....	13
XVII gadsimts.....	15
XVIII gadsimts	16
SOMIJA KRIEVIJAS IMPĒRIJAS SASTĀVĀ.....	19
(1809.-1917.g.)	19
1808. – 1809. gadu krievu – zviedru karš un Somijas pievienošana	19
Kārtu sanāksme Porvo (Borgo saeima)	20
Valodas politika no 1809. līdz 1899. gadam	20
Fenomānu kustība	22
Valodu pretstāvēšana	23
1899. – 1917. gadi un rusifikācijas politika.....	25
Pirmais posms: 1899. – 1905.g.....	26
Otrais posms: 1908. – 1917.g.	27
Autonomijas atjaunošana un neatkarības iegūšana: 1917. gads	28

NEATKARĪBAS PERIODS	29
(1917. GADS – MŪSDIENAS)	29
Pilsoņu karš un republikas nodibināšana	29
Likumi par valodu.....	29
1920. gadi: kustība „Aitosuomalaisuus”.....	31
1930. gados: valodu pretstāvēšanas turpinājums	33
1940-tie gadi - mūsdienas	34
KRIEVIJAS IMPĒRIJAS VALODAS POLITIKAS SALĪDZINĀJUMS SOMIAS UN BALTIJAS GUBERNĀS XIX-XX GADSIMTOS.....	37
Baltijas guberņu iekļaušana Krievijas impērijas sastāvā	37
Integrācijas un rusifikācijas cēloņi XIX gadsmitā	38
Likumi par lietvedības valodu	39
Likumi par izglītības valodu	40
XIX-XX gadsimtu nacionālā kustība.....	40
Valodas politikas galarezultāts	41
REZULTĀTI	43
SECINĀJUMI	44

IEVADS

Izvēloties bakalaura darba tēmu, īpaša uzmanība tika pievērsta gan tās aktualitātei, gan iespējai to praktiski pielietot.

Somija ir valsts ar unikālu valodas politiku, kas visām minoritātēm sniedz vienlīdzīgas tiesības kopš brīža, kad tā ieguva neatkarību. Galvenais darba mērķis ir izsekot, kāda valodas politika tika realizēta Somijas teritorijā no šīs teritorijas valstiskuma izveidošanās brīža līdz pat mūsdienām. Līdzās valodas politikai, autors izskata arī vēsturiskus notikumus, jo šī politika ir cieši saistīta ar tiem.

Pašreiz Somijā darbojas liels skaits valsts programmu, kuras nodarbojas ar valodas saglabāšanu un attīstību; pirmkārt tās ir valsts valodas (somu un zviedru), tomēr dažas no programmām nodarbojas ar pētījumiem, kuri ir veltīti citām somugru valodām. Pētot moderno valodas politiku, tiek veikta tās ietekmes analīze uz minēto programmu darbību.

Darbā tiek izmantota salīdzinoši - vēsturiskā metode; tiek salīdzināta rusifikācija Somijas un Baltijas guberņās. Salīdzinājuma rezultātā tiek vilktas paralēles starp politikas realizācijas metodēm abās teritorijās, kā arī tiek salīdzināta valodas politika mūsdienu Somijā un Latvijā.

Šis darbs sastāv no divām daļām: hronoloģiskā kārtībā veikta valodas politikas Somijā analīze un vēsturiskais salīdzinājums.

KAS IR VALODAS POLITIKA

Valodas politikas definīcija

„Ideoloģisko principu un praktisko pasākumu kopums valodas problēmu risināšanai sociumā, valstī” (Дешериев Ю. Д., 1990. lpp.616)

„Valoda un politika – divi to savstarpējo attiecību aspekti: 1) valoda, kā politikas ierocis, 2) valoda kā politikas objekts. Pirmajā gadījumā runa ir par politikas realizēšanu ar valodas palīdzību: valoda šeit ir iedarbības uz sabiedrību noteiktu politisku mērķu sasniegšanai instruments, šajā nozīmē mēdz runāt par „manipulēšanu ar valodu”. Šiem mērķiem gluži pretēja ir aizsardzība (un paš aizsardzība) pret manipulēšanu ar valodu. Otrajā gadījumā ar to tiek izprasta politika, kura tiek realizēta attiecībā uz pašu valodu, t.i. tieši „valodas politika” (Кузнецов С.Н.,2007).

Valodas politikas realizēšanas cēloņi, mērķi un veidi

„Visiedarbīgākais valodas politikas darbarīks ir administratīvā sfēra, izglītības sistēma, masu informācijas līdzekļi.” (Алпатов,В.М., 2003).

Valodas politika ir nesaraujami saistīta ar valsts varu valstī un kalpo gan savstarpējas saprašanās starp iedzīvotājiem nodrošināšanai, gan par vienu no sabiedrības vadības līdzekļiem. Pirmajā gadījumā valodas politika ir retorijā (pēc dažu zinātnieku - lingvistu domām oficiālās un valsts valodas jēdzieni atšķiras, tomēr vairumā valstu tie ir identiski). Oficiālā valoda parasti ir nacionālā vairākuma valoda. Šādas valstis ir vairākums mūsdienu valstis. Virknē gadījumu, kad valstī dzīvo liels skaits citvalodu pilsoņu, otrā vai trešā valoda iegūst oficiālās valodas statusu viņu kompaktās dzīvošanas vietās. Savukārt, kas attiecas uz federatīvas iekārtas valstīm, piemēram, Krievijas Federācijas subjektiem ir 2 oficiālas valodas – nacionālā un krievu valoda.

Citās valstīs oficiālu statusu ieguvusi mazākuma valoda. Aparteīda laiku Dienvidāfrikā, kā arī Somijā, kad tā bija Zviedrijas sastāvā, oficiālā valoda bija valdošā vai dominējošā mazākuma valoda. Mūsdienā Indonēzijā un Tanzānijā arī oficiālās valodas ir minoritāšu valodas, tomēr malajiešu valoda (Indonēzijā) un svahili (Tanzānijā) daudznacionālā sabiedrībā ir *lingua franca*, jo ilgus gadus ir kalpojušas par tirdzniecības valodām un ir saprotams vairumam citu valodu runātāju šajās valstīs.

Ir arī virkne valstu, kur nav iespējams piešķirt oficiālo vai valsts valodas statusu tikai vienai valodai. Šādās valstīs valodas politika attīstās dažādi. Viens no variantiem var būt oficiāla statusa piešķiršana vairākām valodām vienlaikus, kur prioritāra nav neviena valoda. Kā šādas valsts piemēru ir iespējams minēt Šveici, kuras teritorijā vienādas tiesības ir itāļu, franču un vācu valodām. Kā oficiālā valoda likumiski ir noteikta arī retoromāņu valoda, kura šādā gadījumā ir mazākuma valoda (Federal Constitution of the Swiss Confederation, 1999, Art.4). Līdzīgs princips tika izmantots XX gadsimtā Čehoslovākijā, tomēr tur tamlīdzīgu valodas politiku izmantot bija sarežģītāk, jo čehi bija vairākumā un čehu valodā runājošu slovāku bija vairāk nekā slovāku valodā runājošu čehu (Ондреевич, С., 2009, 1). Čehoslovākijas mazākuma (vācu, ukraiņu, ungāru) tautību valodas likumiski netika regulētas un statuss tām netika piešķirts.

Citās valstīs oficiālās valodas funkcijas daļēji vai pilnībā pilda trešā valoda, valoda, kas nav nedz vairākuma, nedz mazākuma valoda. Parasti tā ir bijušo kolonizatoru valoda. Tāda situācija ir vērojama, piemēram, Indijā un dažās Āfrikas valstīs, kur oficiālā valoda ir angļu (Indijā angļu valoda nav vienīgā oficiālā valoda, tomēr dominē pār citām praktiski visās valsts politiskās dzīves sfērās) (Coulmas, F., 1989, 82).

Bez savstarpējas saprašanās nodrošināšanas, vēl valodas politika kalpo par valsts sociālās un kultūras dzīves pārvaldīšanas līdzekli. Tādā gadījumā valodas politika ir vērsta uz vienas vai vairāku valodu izplatīšanu un citu nomākšanu. Tas ir raksturīgi valstīm, kurām ir kolonijas vai kuras ir pievienojušas savai teritorijai valstis/apgabalus, kurus apdzīvo iedzīvotāji – citu valodu runātāji. Mūsdienās valodas politiku daudzās valstīs regulē liels likumu daudzums, kas piešķir salīdzinoši vienlīdzīgas tiesības kā vairākuma, tā arī mazākuma valodai. Tomēr pagātnē vairumā Eiropas valstu, sekojot dažādiem mērķiem un atkarībā no valsts iekārtas, iekšējās stabilitātes un sociālās politikas, attiecībā pret mazākumu tika realizēta pietiekami stingra valodas politika.

Stingra valodas politika var radīt gan nospiežamās valodas degradāciju vai pilnīgu izzušanu, gan tās attīstību tautas nacionālās pašapziņas celšanās rezultātā, kas bieži ir atbilde uz apspiešanu. Tā valsts politika XIX gadsmita beigās pret Prūsijas poļu tautības iedzīvotājiem neradīja gaidītos rezultātus. Dažādas represīvās politikas pret minoritātēm ir raksturīgas jaunizveidotām valstīm, un tādēļ tikko apvienotā Vācija Oto Bismarka vadībā uzsāka kultūras, demogrāfiskās un valodas politikas (sauktu „Kulturkampf”- „Kultūras cīņa”) realizāciju Prūsijas poļu pārvācošanai. Tika pieņemta virkne likumu, tādu kā 1873. gada „Maija likumi”, kuri aizliedza Romas katoļu baznīcai skolu kontroli, kā arī noteica turpmāku apmācību skolā vācu valodā (Encyclopedia Britannica, „Kulturkampf”). Nākamajā – 1874. gadā – tika pieņemti likumi par ekspropriāciju (Enteignungsgesetz) (Schäfer, A.R., 2010, 108), kas diskriminēja pēc nacionālajām - tātad valodas -pazīmēm. Šīs un citas diskriminatīvas politikas izpaušmes radīja nacionalitāšu konfliktu un to, ka poļi sāka pretnostatīt sevi vāciešiem un aktīvi pretojās gan valodas, gan kultūras „pārvācošanai” (Przybylski, R., 2010).

Valodas izzušanas plānveida valodas politikas rezultātā piemērs ir pilnīga ainu valodas izzušana Japānā. Tādi pasākumi kā tradicionālo svētku aizliegšana, vardarbīga pārvietošana uz galvenokārt japāņu apdzīvotām teritorijām (Kuriļu salu ainu pārvietošana uz Šikotanas salu) , kā arī japāņu procenta palielināšana ainu apdzīvotajās zemēs (japāņu pārvietošana uz Hokaido) radīja kultūras un valodas pagrimumu. Pašreiz ainu valoda ir gandrīz izzudusi (Таксами, Ч.М., Косарёв, В.Д., 1996, 265-267).

Somijas teritorijā realizējamajai valodas politikai ir savas īpatnības, jo to dažādos laika posmos realizēja vairākas valstis – Zviedrija, Krievija un pati Somija. Valodas situācija valstī līdz pat šim brīdim ir unikāla, it īpaši, - ja to izskata kā pēdējo 800 gadu laikā realizētas valsts politikas, kas bieži bija pietiekami stingra, rezultātu.

VALODAS SITUĀCIJA SOMIJĀ

NO AIZVĒSTURES LAIKIEM LĪDZ XII GADSIMTAM

Šajā sadaļā autors vēlas pētīt valodas ainu Somijas teritorijā kopš pirmo apmetņu laika līdz XII gadsimtam. Tā kā šajā laikā Somijā nebija valstiskuma, nevarēja arī būt vērienīgas valodas politikas, tomēr pastāvēja kontakti starp dažādām valodu kopienām.

Somijas teritorijas iedzīvotāji no valodniecības viedokļa

Pēc arheologu domām, pirmās apmetņu vietas Somijas teritorijā radās drīz pēc ledus laikmeta (pēc dažādām hipotēzēm tas notika ap 10000.-8500.g.p.m.ē.) un to iedzīvotāji ieradās no dienvidaustrumiem.

Iespējams, ka pirmie indoeiropieši parādījās Rietumsomijas teritorijā vēl akmens laikmeta beigās (3200.g.p.m.ē.), auklu keramikas (saukta arī par kaujas cirvju kultūru) laikmetā (Sepänmaa, T., 2000.)

Urāliešu pirmvaloda sāka izplatīties uz rietumiem un austrumiem no sava hipotētiskā areāla (Volgas un Kamas grīvas) agrīnajā bronzas laikmetā (ap 2000.g.p.m.ē.), un drīzumā sasniedza Somijas teritoriju (Somijas jūras līča piekraste). Pašreiz nav zināms, vai pirmvaloda pārējās Somijas teritorijā izplatījās tajā pašā laikā. Vēlajā bronzas laikmetā (apmēram 1000.-500.g.p.m.ē.) no dienvidaustrumiem Somijas teritorijā ieplūda pirmsāmu valoda, no dienvidiem – pirmsomu valoda, no rietumiem – pirm- vai paleoģermāņu valoda.

Dzelzs laikmetā (sākot ar 500.g.p.m.ē.) sāmu, Baltijas somu un ģermāņu valodas jau bija stipri attīstītas un Somijā joprojām bija daudz valodu kopienas.

Mūsu ēras sākumā (apmēram 300.g.) sākās Baltijas somu ekspansija Somijas teritorijas dziļumā: no krasta līnijas dienvidrietumiem sāka izplatīties vēlīnās pirmsomu valodas piekrastes dialekts. Tas virzījās uz austrumiem, vispirms līdz Kokemēnjoki upei, tad tālāk, sasniedzot Lādogas ezera krastus.

Pamatojoties uz arheoloģisko izpēti, ir iespējams secināt, ka mūsu ēras 6. gadsimta beigās Somija dzīvoja ģermāņu ciltis. Tika attasti sadzīves priekšmeti ar ģermāņiem raksturīgiem dzīvnieku ornamentiem. Kā arī Eura-Kelio apgabalā tika atklāti Centrāleiropai raksturīgi apbedījumi, kas attiecās uz mūsu ēras 500. gadu beigām, kas liecina par to, ka šajā laikā ģermāņu ciltis no Centrālās Eiropas atnāca uz Somijas teritoriju. Piekrastes ģermāņi pilnībā sajaucās ar Baltijas somiem vēl tautu staigāšanas laikos (400.-600.g.g.).

No Dzelzs laikmeta beigām līdz pat 1200. gadam somi pamazām apguva iepriekš neapdzīvoto teritoriju, virzoties no piekrastes valsts dziļumā, līdz pakāpeniski sasniedza ziemeļus. Daudzi dienvidsāmi arī pārvietojās un asimilējās ar somiem (Kallio, P., Koivulehto, J., Parpola, A., 1997, 1-3).

Pastāv dažādas versijas par urāliešu valodu runātāju parādīšanos Somijas teritorijā. Piemēram, Kalevi izvirzījis teoriju, atbilstoši kurai urāliešu valodā runāja jau pirmie Somijas iedzīvotāji, t.i. uzreiz pēc Ledus laikmeta beigām. Teorija bija populāra XX gadsimta 90. gados, tomēr saņēma daudz kritikas no profesionālu arheologu un valodnieku puses.

Pēc citas teorijas, no kuras vadījās arheoloģijas licenciāts Kristiāns Karpelāns un profesors Asko Parpola, ziemeļrietumu Eirāzijā, kas ietver arī Somijas teritoriju, vēlā neolīta laikmetā (ķemmes – bedrīšu keramikas kultūra, kas attiecināma uz Dzelzs laikmetu) runāja urāliešu pirmvalodā (Janhunen, J., 2009, 66.). Šī valodniecības teorija sekoja XX gadsimta 80. gados dzimušajai teorijai par Somijas uralizāciju, kas ir sekojusi ķemmes – bedrīšu keramikas kultūra aptuveni 3900.g.p.m.ē. Šī teorija ieguva nosaukumu „Jatkuvuusteoria”.

Pēc sāmu lingvīsta Antes Aikio domām, pirmsāmu un pirmsomu valodu nesēji satikās Dievidsomijā Dzelzs laikmeta sākumā (apmēram 500.g.p.m.ē.) (Aikio, A., 2006).

Petri Kallio savā darbā par somu pirmvalodām ir sastādījis tabulu, kurā attēlojās dažādu pētnieku teorijas par pirmsomu valodas izveidošanas laikiem:

Tabula 1. Ievērojamo pētnieku hipotēzes par somu pirmvalodas izveidošanas laikiem (Kallio, P., 2006, 24.).

	Uralic	Finno-Ugrian	Finno-Permian	Finno-Volgaic	Early Proto-Finnic	Late Proto-Finnic
Kettunen & Vaula 1938	4000 BC	2500 BC	1000 BC	200 BC		
Toivonen 1953	3500 BC	2500 BC	1500 BC	1000 BC	500 BC	
Décsy 1965	4000 BC	2500 BC	1500 BC	400 BC	1 AD	1000 AD
Hajdú 1975	4000 BC	2000 BC	1500 BC	500 BC		1 AD
Korhonen 1981	4000 BC	3000 BC	2000 BC	1500 BC	1000 BC	1 AD
Taagepera 1994	4000 BC	2100 BC	1500 BC	1300 BC	1000 BC	

Palūkojoties uz Somijas iedzīvotājiem no ģenētiskā viedokļa, var apgalvot, ka mūsdienu somiem galvenokārt piemīt rietumu genofonds (Museovirasto, 2012., Esihistoriallisen ajan väestö). Kā jau iepriekš tika minēts, pēc arheologu datiem pirmie iedzīvotāji ieradās no dienvidiem un dienvidaustrumiem.

ZVIEDRU LAIKI (XIII – XVII gadsimti)

Zviedru parādīšanās Somijas teritorijā

Pirmās zviedru apmetnes Somijas teritorijā parādās 1100. – 1200. gados. Virzoties no Zviedrijas puses, viņi ieņēma Ālandu salas un Botnijas līča piekrasti (Turku, Ūsimā un Pohjanmā piekraste). Tiek uzskatīts, ka neliels zviedru izcelsmes vikingu skaits jau kopš IIX gadsimta dzīvoja Somijā, tomēr būtiska imigrācija notika vienlaikus ar krusta kariem un somu teritoriju pievienošanu Zviedrijas karalistei.

Otrās tūkstošgades sākumā, Somija kļuva par tās kaimiņvalstu – Zviedrijas, Dānijas, kā arī no austrumu puses Novgorodas kņazistes, intereses objektu. Kristīgā baznīca, vēloties paplašināt savas ietekmes teritoriju, inicēja krusta karagājienus. 1150. gados Zviedrija veica pirmo krusta karagājienus Somijas teritorijā. Precīzu datu par šī karagājiena laiku un notikumiem zinātniekiem nav, par avotu kalpo leģenda par Ēriku Svēto (*som.val - Pyhä Eerik*) (Suomen historia 2, 1985, 25-26.). Uz pirmā krusta karagājiena brīdi, kopš vikingu laikiem (800.-900.g.) kristietisms jau bija zināms Somijā (Muutosten maailma 5: Suomen vaiheet esihistoriasta autonomian aikaan” 2008., 33) (somiem jau bija zināmi grieķu vārdi ar nozīmi „krusts” un „pāvests”, kas liecina par kristietisma atnākšanu no Austrumu Romas impērijas), tomēr tas izplatījās un ieguva ietekmi tikai pēc otrā krusta kara. Arī 1089. gada zviedru bīskapiju sarakstā Somija netika minēta.

Otrais krusta karš sākās 1249. gadā no rietumu Ūsimā puses (Suomalaisuuden Liitto, Itämaasta itsenäisyyteen – suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden vaikea suhde, 2010., 10). Somijai austrumu pusē atradās pareizticīgā Novgorodas kņaziste, un 1200. gadu sākumā novgorodieši pievērsa pareizticībai karēļus. Krusta karš tika uzsākts ar Romas pāvesta Inocenta VI svētību. Karagājiena virsvadonis bija Zviedrijas jarls Birgers, kurš nodibināja Hemes cietoksni (zv. - *Tavastland*) un pievienoja Hemes (*Häme*) un Varsinaissuomi (*Varsinaissuomi*) apgabalu Zviedrijai.

Karalistes likumi nekavējoties sāka darboties jaunajās zemēs. Vadoties no Ērika hronikas informācijas, aktīva zviedru pārceļšanās uz Ūsimā un dienvidu Pohjanmā apgabaliem sākās 1300. gados. Pārceļotāji, dzīvojot somu iedzīvotāju vidū, saglabāja zviedru valodu kā saziņas valodu, kā arī zviedru valodā darbojās vietējās pārvaldes. Neliela daļa no somu priviliģētajām šķirām pārgāja uz zviedru valodu, sākotnēji saglabājot arī somu valodu (Suomalaisuuden Liitto, 2010.,10). Mūsdienās daļa no zviedru aristokrātijas, ar pārmantošanas tiesībām, ir asimilēto somu pēcteči.

Pirmie imigranti galvenokārt bija vīrieši. Ērika hronikā ir ieraksti par Somijā pēc krusta kara palikušajiem karavīriem. Šie karavīri ātri sajaucās ar vietējiem, somu iedzīvotājiem. 1280. gadā sākās Turku cietokšņa būvniecība.

Tešais krusta karš sākās 1293. gadā un paredzēja Karēlijas iekarošanu. Caur Karēliju gāja tirdzniecības ceļš starp Novgorodas kņazisti un Hanzas savienības pilsētām, līdz ar to Zviedrijai bija izdevīgi pievienot šo teritoriju sev un aplikt tirgotājus ar nodokļiem. Pēc iekarošanas, zviedri sākā būvēt Viborgā cietoksni. Šajās zemēs dzīvoja Novgorodas kņazistei sabiedrotās karēļu ciltis, un novgorodieši centās atgūt zviedru ieņemtās zemes, kuras uzskatīja par savām. Neregulāra karadarbība norisinājās starp Zviedriju un Novgorodu līdz pat 1323. gadam, līdz tika noslēgts Notebergas miers (Pähkinäsaaren rauha), kas arī nozīmēja Somijas pievienošanu Zviedrijas karalistei un tās iekļaušanu katoļu baznīcas ietekmes sfērā. Somijas baznīca tika izveidota arhibīskapa Pentti laikos, viņš ieņēma šo posteni 1321. gadā.

Somija Zviedrijas karalistes sastāvā: XIV-XVI gadsimti

1340. gadā Rietumsomija un Zviedrijas iekarotā Karēlija tika apvienotas zem vienas valdības, tas nozīmē - atradās vienā jurisdikcijā. Šī teritorija tika dēvēta par „Austrumu valsti”, bet 1362. gadā tā ieguva līdzvērtīgas Zviedrijas provinces statusu, tad somu iedzīvotāji ieguva tiesības piedalīties Zviedrijas karaļa vēlēšanās. Tajā laikā zviedru iedzīvotāju skaits šajā teritorijā bija neliels, ko pierāda 1373. gada Ūsimā nolikums par nodokļiem. Centralizētā vara bija vāja, un zviedru aristokrātija, kurai piederēja zeme, faktiski to pārvaldīja patstāvīgi.

Kopš XIV gadsimta sākuma, Centrāleiropā vislielākā ietekme bija vācu kultūrai, kura kopā ar izglītotajiem somiem iekļuva Somijā. XIV – XV gadsimtos trešdaļa Turku pilsētas iedzīvotāju runāja vācu valodā, bet Viborgā, kura bija tuvāk Hansas savienības pilsētai

Tallinai, vāciski runājošo procents bija vēl augstāks. Galu galā, pilsētnieki – vācieši kopā ar daļu no pilsētniekiem – somiem sāka lietot zviedru valodu, atsaucoties no somu valodas lietošanas, sava sociālā statusa paaugstināšanas nolūkā.

1397. gadā par Zviedrijas karali kļuš Pomerānijas Ēriks XIII un Somija kļuš par Kalmāras Ūnijas daļu. Valsts dalās divos tiesas apriņķos, ko pārvalda pašu administratīvie orgāni.

1400. gadu sākumā Somijā tiek veikta administratīva reforma, kas sadala laicīgo un baznīcas varu. Šajā laikā somu iedzīvotāji nekādi nepiedalās valsts pārvaldīšanā un divas kopienas dzīvo visai nodalīti. Zviedrijas kultūra un dzīves stils neizkļūst ārpus pilsētām, tādēļ lauku iedzīvotāji pret tiem izturas diezgan vienaldzīgi.

Līdz Reformācijai oficiālā baznīcas valoda bija latīņu, lai gan pēc būtības baznīca bija divvalodīga. Sākot no 1219. gada par Turku pilsētas arhibīskapiem kļuva somi, kuri visbiežāk ieguva izglītību Centrālajā Eiropā. Vēlajos Viduslaikos virspriesteri galvenokārt bija vācieši vai zviedri, tomēr somu valodas zināšana viņiem bija obligāta (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 11-12). Pirms tam arhibīskapi lasīja un rakstīja latīņu valodā, bet ar draudzes locekļiem runāja somu valodā.

1441. gadā tiek izdots rīkojums, ka lūgšanas „Mūsu tēvs debesīs” un „Ave Maria” svētdienas dievkapojumos ir lasāmas draudzes locekļu dzimtajā valodās. 1491. gadā šis rīkojums tiek papildināts – arī dievkalpojumi ir noturami dzimtajā valodā. Ar Reformācijas atnākšanu somu valodas stāvoklis baznīcā nostiprinājās.

1523. gadā par Zviedrijas karali kļuš Gustavs Vaza, kura valdīšanas laikā notiek iedzīvotāju noņemšana Somijas iekšējās teritorijās. Kā arī šīs iepriekš neapdzīvotās teritorijas tika izziņotas pa karaļa īpašumu un apliktas ar nodokli. Tiek nostiprināta vājā centrālā vara (pirmkārt tas skāra tieši aplikšanu ar nodokļiem) un zviedru kultūras ietekme Somijā pastiprinās. Tam kalpo arī tirdzniecības ar Hanzas savienības pilsētām ierobežošana – to vietu kā tirdzniecības partneris ieņem Stokholma.

Šī karaļa valdīšanas laikā Somijā ienāk Reformācija un rodas somu valodas rakstība. 1548. gadā Mikaelis Agrikola pārtulko Jauno Derību, bet 1551. gadā pabeidz „Pravieša Dāvida psalmu grāmatas” tulkošanu (som. – „*Dauidin Psalmtari*”), kuras ievadā sniedz nelielu somu pagānu dievību aprakstu.

1611. gadā Zviedrijas tronī uzkāpa Gustavs II Ādolfs, kurš turpināja ieviest zviedru valodu somu baznīcās un iecēla par Turku pilsētas bīskapu Zviedrijā dzimušo priesteri Īzaku Rotoviusu (zv.val. - *Isaac Rothovius*) (Tietosanakirja, šķirkļis 237). Rotovius bija otrais pēc Pētera Follinga zviedrs, kas ieņēma Turku pilsētas bīskapa posteni (līdz 1558. gadam, kad par bīskapu kļuva Follings, šo posteni ieņēma tikai vietējie garīdznieki) (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 13). Somu valodu nezinošu zviedru nozīmēšana par bīskapiem izraisīja stipru neapmierinātību iedzīvotāju vidū.

1649. gadā ar karalienes Kristīnes dekrētu tika ieviestas izmaiņas izglītības sistēmā – latīņu valodas vietā par apmācības valodu kļuva zviedru valoda (Myryläinen, H., 1998).

1641. gadā realizējamās saskaņošanas politikas starp dažādām valsts provincēm ietvaros tika aizvērta Turku Rēķinu palāta, bet 1677. gadā notika pēdējā somu likumdošanas sapulce (Helsingin Suomalainen klubi, Juhlalehti, 2006, 17). Pirmā galma tiesa Somijā (apelācijas un pirmās instances orgāns) tika atvērta 1622. gadā Turku, bet 1776. gadā tika atvērta galma tiesa Vāsā (Hovioikeus Suomeen, 2006). Faktiski tas nozīmēja, ka Somijas teritorija ir sadalīta divos reģionos, katru no kuriem kontrolē sava tiesa (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 18). Pēc šīm reformām Somija oficiāli sastāvēja no vairākām Zviedrijas karalistes sastāvā esošām provincēm.

XVIII gadsimts

XVIII gadsimtā lietvedības valoda bija zviedru, bet ierēdņiem bija jāzin arī somu valoda, jo bez somu valodas zināšanām nebūtu iespējams virzīt procesus. Dekrētu un likumu izdošana turpinājās zviedru valodā. Gadsimta sākumā Ūsimā divvalodīgās provinces iedzīvotāji (Rāsepori un Porvo pilsētas) pieprasīja dekrētu izdošanu somu valodā. 1725. gadā Valsts padome pieņēma lēmumu par svarīgāko likumu izdošanu somu valodā (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 26). Tomēr galma tiesa un Turku pašvaldība saskārās ar problēmām, jo izjuta ierēdņu, kuri spētu pildīt šo darbu, nepietiekamību. 1735. gadā Stokholmas kanceleja iedibināja tulka amatu, tomēr pēc pieciem gadiem tās priekšsēdētājs tika apcietināts (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 27).

Tomēr likumu tulkošana uz somu valodu notika kopš 1734. gada, lai gan neviens tulkojums netika izdots, jo tulks nesaņēma algu. Likumi somu valodā tika izdoti tikai 1759. gadā.

Saskaņā ar Zviedrijas teritorijā darbojošajiem 1772. un 1789. gada konstitucionālajiem aktiem, somiem bija tās pašas tiesības kā zviedriem, bet tikai formāli, jo riksdāga sēdēs viņi bija mazākumā. Tāpat viņi joprojām bija apspiesti somu valodas izmantošanā, jo oficiālā valoda joprojām bija zviedru. Daļa somu pārstāvju nezināja zviedru valodu, kas izraisīja virkni grūtību. 1734. gadā zemniecības pārstāvji pieprasīja tulku, bet viņu lūgums tika noraidīts. Ar laiku situācija nedaudz uzlabojās, kad par sekretāriem un rakstvežiem nozīmēja cilvēkus, kuri zināja somu valodu. Tulka pakalpojumus somu pārstāvjiem sniedz no 1771. gada, pēc zemniecības pārstāvja Tuomasa Kuitinena (*som.val. - Tuomas Kuittinen*) runas, kurā viņš teica, ka somi nepiedalīsies lēmumu un likumu pieņemšanā, līdz viņiem sāks tulkot.

XVIII gadsimta sākumā somu inteļģence praktiski bez izņēmumiem izmantoja zviedru valodu. Tā galvenais cēlonis bija tas, ka augstākā izglītība bija pieejama tikai zviedru valodā (Somijas teritorijā bija Turku universitāte, tomēr daudzi somi mācījās arī Upsalas universitātē). Daudzi studenti izmantoja zviedru valodu arī ārpus mācībām somu valodas neprestīžuma vai aizliegumu dēļ. Piemēram, Turku bīskapa Karla Frederika Mennandera laikā (1757-1775 g.) skolās bija aizliegts starpbrīžos izmantot somu valodu (*Suomalaisuuden Liitto*, 2010, 27). Baznīcas apmacība arī ienesa savu ieguldījumu zviedru valodas mācīšanā bērniem, kā arī atalgoja vecākus, kuri veicināja savus bērnus izmantot zviedru valodu.

XVIII gadsimtā somu nacionālā pašapziņa bija pietiekami augstā līmenī, kas izraisīja dažu zviedru nacionālistu neapmierinātību, kuriem bija imperiālistisks redzes viedoklis „somu jautājumā”, atbilstoši kuram somiem vajadzētu pārņemt zviedru valodu un kultūru. Tā, Zviedrijas Mērnīku biroja inspektors Jakobs Fagots (*zv.val. - Jacob Faggot*) 1745. gadā izteica viedokli, ka somiem ir jāmacās zviedru valoda tādēļ, lai viņi valodas ziņā būtu tik pat labi zviedri kā garīgā ziņā. Zviedrijas bīskaps Anderss Riseliuss (*zv.val. - Anders Riselius*) arī izteicās par labu obligātai somu „zviedriskošanai”, jo viņiem tam bija 600 gadi. Ne visi zviedri piekrita šai pozīcijai. Piemēram, vēsturnieks un filologs Henriks Gabriels Portāns (*zv.val. - Henrik Gabriel Porthan*) interesējās par somu folkloru un vēsturi, vāca viņu sakāmvārdus un dziesmas, ar to pašu ienesot lielu ieguldījumu somu kultūrā un ceļot somu nacionālo pašapziņu.

Tomēr, XVIII gadsimta vidū visa Somijas augstākā kārtā, kā arī bagātākie sabiedrības slāņi galīgi pārgāja uz zviedru valodu, kā arī pārņēma ikdienas ierašas un tikumus. To diezgan stipri veicināja arī tas, ka XVII gadsimta otrā puse un XVIII gadsimta pirmā puse bija Zviedrijas varenības uzplaukuma laiks, kad tā bija teju ne pati varenākā un ietekmīgākā Eiropas lielvalsts.

Karaļa Gustava III valdīšanas laikā (XVIII gadsimta beigās) Somijā dzima neatkarības idejas. Viens no iniciatoriem bija zviedru armijas kapteinis Jerans (Georgs) Spengportens (zv.val. - *Göran Magnus Sprengporten*), kurš uzstājās par Somijas neatkarību zem Krievijas protektorāta un valsts pārvaldi pēc ASV parauga. Viens no viņa domubiedriem bija zviedru armijas majors Karls Henriks Kliks (zv.val. - *Karl Henrik Klick*), kurš apgalvoja, ka Zviedrijas valdības mērķis bija Somijas iedzīvotāju apspiešana un kontrole, kā arī, ka Somija nekad nav bijusi tik nožēlojamā stāvoklī kā Gustava III valdīšanas laikā. Tas viss tika darīts, lai uzturētu valsts atkarību no Zviedrijas. Kliks un Spengportens piedalījās Anjandijas sazvērestībā pret karali Gustavu, kuras rezultātā tika plānota Somijas neatkarība no Zviedrijas (tolaik šī ideja nerada plašu atbalstu iedzīvotāju vidū) (Vihavainen, T. (red), 2004, 611-613). Pēc sazvērestības izgāšanās abi virsnieki pārgāja Krievijas impērijas dienestā, Spengportens arī kļuva par pirmo Somijas ģenerālgubernatoru vēl pirms karadabības starp Zviedriju un Krieviju uzsākšanas.

Neskatoties uz to, ka galvenokārt iedzīvotāji neatbalstīja neatkarības ideju, neapmierinātība ar valodas situāciju auga. XVIII gadsimta beigās, somu valodas statuss bija viens no vissvarīgākajiem un sāpīgākajiem politiskajiem jautājumiem, un līdz 1809. gadam spriedze tikai pieauga.

SOMIJA KRIEVIJAS IMPĒRIJAS SASTĀVĀ

(1809.-1917.g.)

1808. – 1809. gadu krievu – zviedru karš un Somijas pievienošana

1808. – 1809. gadu krievu – zviedru kara rezultātā, Somija pārgāja Krievijas impērijai ar nosaukumu „Somijas lielkņaziste”. Jau 1808. gada sākumā (martā, uzreiz pēc oficiālā kara peteikuma) Somijas iedzīvotājiem tika izsniegtas proklamācijas, kurās tika garantēta iepriekšējo likumu, reliģijas un dzīvesveida saglabāšana, kā arī dažādas privilēģijas, kuras iegūs iedzīvotāji, ja būs lojāli pret Krievijas impēriju un pāries tās pusē. Piemēram, 31. martā (pēc jaunā stila 13. aprīlī) izlaistā proklamācijā, kas solīja atbrīvot Somijas iedzīvotājus no karaklausības (Дживелегов, А. К., Мельгунов, С. П., Пичит, В. И. (red.)1911, pieejams http://www.museum.ru/1812/library/Sitin/book2_04.html). Šī proklamācija tika izlaista 2 nedēļas pēc tam, kad cars Aleksandrs I izdeva deklarāciju par Somijas pievienošanu (deklarācija tika publicēta 1808. gada 16. (28.) martā). Pēc dažu krievu vēsturnieku domām, cars centās piesaistīt savā pusē zviedru aristokrātiju, kurai piederēja zemes.

1808. gada 20. martā (pēc jaunā stila – 1. Aprīlī) cars Aleksandrs I pasludināja manifestu par Somijas pievienošanu, kas bija adresēts Krievijas iedzīvotājiem. Šajā manifestā cars arī solīja saglabāt somu likumus un Saeimu (Манифест о покорении шведской Финляндии и о присоединении оной навсегда к России, 20.03, Aleksandrs I, 1808).

Neskatoties uz proklamācijās solīto, Krievijas armija sadūrās ar Somijas iedzīvotāju pretestību. Tad Aleksandrs piedāvāja somiem pašiem izteikt savu viedokli par valsts iekārtu, kā arī idejas attiecībā uz valsts ekonomisko attīstību. Neskatoties uz to, ka iedzīvotāji sākotnēji šo priekšlikumu uztvēra kā mēģinājumu aizstāt saeimas sapulces, 1808. gadā tika izvēlēti deputāti, kas devās uz Sankt-Pēterburgu. Deputātu vidū bija gan somi, gan zviedri. ,

Oficiāli Somija tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā pēc tam, kad Krievija un Zviedrija noslēdza Frīdrihsgamnas miera līgumu, kas tika abpusēji parakstīts 1809. gada 17. septembrī un kas stājās spēkā ar 13. oktobri, pēc ratifikācijas rakstu apmaiņas, kas notika Sankt-Pēterburgā. Sakaņā ar miera līgumu, Somija (6 lēņi, Vesterbotnijas austrumdaļa no

Tornio un Munio upēm, kā arī Ālandu salas) pārgāja mūžīgā Krievijas impērijas īpašumā, iegūstot autonomijas statusu.

Kārtu sanāksme Porvo (Borgo saeima)

Somijas pāriešanu zem Krievijas impērijas kroņa varas iezīmēja somu Saeimas sasaukšana Porvo pilsētā, ko atklāja imperators Aleksandrs I. Saeima apstiprināja Somijas - oficiāli Somijas Lielkņzistes - autonomiju. Imperators apsolīja saglabāt Somijas likumus, konstitūciju un reliģiju, atbilstoši iepriekš parakstītajam manifestam; savukārt saeima zvērēja imperatoram uzticību un oficiāli atzina viņa varu pār valsti (Большой Российский энциклопедический словарь, 2009, 687).

Vairākums pārstāvju – zviedru - kongresā izteicās par zviedru valodas kā vienīgās oficiālās valodas saglabāšanu. Savukārt, Krievijas impērijas pārstāvji bija ieinteresēti krievu valodas izplatībā Somijas teritorijā, un, attiecīgi, zviedru valodas vājināšanā.

Valodas politika no 1809. līdz 1899. gadam

Likumsakarīgi, ka pēc 1809. gada zviedru valodā runājošā mazākuma stāvoklis mainījās. Kara un iekšējo politisko problēmu dēļ (novājināta armija un 1809. gada apvērsums, kā rezultātā tika gāzts karalis Gustavs IV Ādolfs (Рогинский В.В., 1996, 248-252)). Zviedrija zaudēja lielāko savas ietekmes daļu, un, pēc būtības, tā zaudēja lielvalsts statusu, tādēļ ar tās palīdzību Somijā dzīvojošie zviedri rēķināties nevarēja. Vienlaikus, viņi atradās valstī, kura sāka realizēt politiku, kas bija virzīta uz to, lai atņemtu zviedriem elites statusu un vājinātu viņu ietekmi Somijā. Neskatoties uz to, zviedri turpināja ieņemt atslēgas posteņus vietējās municipalitātēs, kā arī viņi bija vairākums ierēdņu vidū, tādēļ šajā līmenī Somijā joprojām faktiski tika izmatota tikai zviedru valoda (arī somu valodā runājošajos apgabalos). Līdz pat Somijas neatkarības iegūšanai, Helsinku un Turku pilsētas galvenokārt bija zviedru apdzīvotas. Oficiālas valodas statusu autonomijā ieguva arī krievu valoda (šis statuss saglabājās līdz 1863. gadam, un tika atjaunots rusifikācijas periodā no 1900. gada).

Autonomijas pirmajā desmitgadē, zviedru aristokrātijas vidū sāka parādīties idejas par obligātu somu valodas apgūšanu. Pirmais cilvēks, kas izteicās par to, ka Somijā dzīvojošiem

zviedriem ir jāmācās somu valoda, bija zinātnieks un filozofijas profesors Johans Jākobs Tengstrēms, kas to publicēja 1817. – 1818. gada kalendārā, ko izlaida biedrība „Aura”, kuras loceklis viņš bija (Литературная энциклопедия, 11 том, 1939, 428). Līdzīgu domu izsacīja E.G.Ekstremis 1821. gadā iznākušajā rakstu sērijā „Somu valoda kā valsts valoda” (*orig.* – „*Finska språket som nationalspråk*”), par skolu, universitāšu un iestāžu turpmāku darbības veikšanu somu valodā. Ekstrjems uzskatīja, ka somu valodai ir jākļūst par inteliģences saziņas valodu, kā arī par zinātnes, kultūras un sabiedrisko lietu valodu.

No 1809. gada līdz XIX gadsimta vidum, somu valodas stāvoklis nostiprinājās (lielā mērā pateicoties fenomānu kustībai). Tajā pašā laikā somu valodas izmantošana bija ārpus sadzīves līmeņa, paliekot visai šaura. Kas attiecas uz kievu valodu, neskatoties uz oficiālo statusu, tās pozīcijas autonomijas pirmās desmitgades laikā nebija īpaši stipras. Somijas ģenerālgubernators no 1823. līdz 1831. gadam Arsenijs Zakrevskis šajā sakarā teica sekojošo: „Vai obligāti ir jārunā krieviski lai uzticīgi kalpotu valdniekam?”. Tajā pašā laikā Zakrevskis pats strādāja pie tā, lai koncentrētu varu savās rokās (faktiski – cenšoties nodot varu Pēterbugai) un mazinātu Senāta lomu, un šajā periodā neskāra valodas jautājumus (Высочков Л.В, 2004, 4).

No somu un zviedru valodu pretnostatījuma radās un kļuva populāra tā saucamā „rasu teorija”. Zviedru mazākumam pārliecība, ka zviedri ir ģenētiski, kultūras ziņā un fiziski vairāk attīstīta tauta, kalpoja par attaisnojumu zviedru valodas kā elitāras valodas statusa saglabāšanai. Piemēram, estētikas un mūsdienu literatūras profesors Frederiks Signeuss (*Fredrik Cygnaeus*), kas 1860. – 70. gados atbalstīja Aleksi Kivi, izteica viedokli, ka somi ir pasīva tauta, kas nav spējīga organizēt valsti un to pārvaldīt patstāvīgi. Vēl vienu teoriju, kas ir cieši saistīta ar rasu teoriju, izvirzīja Ūsimaa apgabala studenti Aleksa Olafa Freidentāla (*Alex Olaf Freudenthal*) vadībā. Saskaņā ar šo teoriju, somi nevarēja un nevarētu uzbūvēt pašu valsti, tādēļ viņi ir spiesti atbalstīt vai nu Zviedriju vai Krieviju. Tā kā tajā brīdī Somija jau bija Krievijas impērijas sastāvā, vienīgā iespēja somiem palikt par rietumu civilizācijas daļu un saglabāt vienotību ir pārņemt zviedru valodu un kultūru (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 37). Šīs teorija aktīvi pretinieki bija fenomāni, kuru kustība attīstījās XIX gadsimta otrajā pusē.

Fenomānu kustība

Kustība, kura ieguva nosaukumu „Fenomānija”, radās zviedru inteliģences vidē, un izrietēja no fenofīlijas un rietumu romantisma idejām, kuras propogandēja cilvēka atgriešanos sākotnējā stāvoklī, tuvināšanos dabai un atgriezās interesi par folkloru. Romantisms arī pasludināja valodu par vienu no galvenajām nācijas pazīmēm (Реале, Дж., Антисери, Д., 2004, 53). Fenomāni uzstājās par somu valodas statusa grozīšanu, tās attīstību un izglītības iegūšanu tajā.

Būtisks fenomānu kustības panākums bija somu valodas lektora amata iedibināšana Helsinku universitātē 1828. gadā – amatu apstiprināja pēc studentu – fenomānu uzstāšanās, kas sākās 1820. gadā. Tomēr, somu valodas pasniegšanas līmenis bija nepietiekams, tāpat kā valodas oficiālais stāvoklis, kas neatbilda tā attīstības līmenim. Fenomānu mērķis bija sniegt Somijas iedzīvotājiem izglītību, kā arī „fenizēt” inteliģenci. Lielāko ieguldījumu šo ideju attīstībā un popularizācijā ienesa filozofs, rakstnieks, žurnālists un valstsvīrs Johans Vilhelms Snellmans. Viņš izdeva virkni rakstu, no kuriem paši svarīgākie un būtiskākie 1844. - 1846. gados tika publicēti avīzē „Saeima” („*Saima-lehti*”). Rakstos Snellmans rakstīja par nepieciešamajām izmaiņām sabiedrībā, vispirms, politiskajā, ekonomiskajā un lauksaimniecības sfērās, kā arī piedāvāja savu programmu (ko kritizēja kā nederīgu viņa bijušais kolēģis no „Sestdienas biedrības” dzejnieks Zakariuss Topeliuss). Neskatoties uz to, ka Snellmana dzimtā valoda bija zviedru valoda, un dzīvē galvenokārt viņš izmantoja šo valodu, viņš uzskatīja, ka somi kā nācija nevar pastāvēt bez valodas un piedāvāja palielināt skolu skaitu ar apmācību somu valodā (Snellmans uzskatīja, ka lielās sociālās starpības Somijas sabiedrībā cēlonis galvenokārt ir valodas jautājums). Snellmana raksti sekoja vispārējam avīzes virzienam un bija kritiski (Ruhanen, M., 2002) Tas nepatika Somijas ģenerālgubernatoram kņazam Aleksandram Meņšikovam, kurš lasīja rakstu no „Saeimas” tulkojumus. Avīzei tika pielikts cenzors, un 1846. gadā ar Senāta lēmumu tā tika slēgta (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 40).

Snellmanam bija milzīga autoitāte studentu vidū, un 1847. gada pavasarī 11 studentu, kas bija iedvesmojušies no viņa idejām, izveidoja savienību, kuras mērķis bija somu valodas izplatība visās dzīves sfērās (kā arī zviedru valodas nozīmes samazināšana). Ar viņu darbību iesākās izglītoto sabiedrības slāņu daļēja pāriešana uz somu valodu, kā rezultātā lielākā daļa inteliģences sadalījās starp zviedriem un somiem. Šajā pašā gadā sāka iznākt pirmā avīze

somu valodā „Suometar”, ko rediģēja dzejnieks un fenomāijas ideju sekotājs Pāvo Tikanens. Šo avīzi arī slēdza cenzūra 1866. gadā.

Atbildes reakcija uz cenzūras darbībām bija straujš somu nacionālās pašapziņas pieaugums, kas savukārt radīja jaunus ierobežojumus. Tā, pēc studentu protestiem, kas sākās pēc tam, kad Snelmanam tika atteikts filozofijas profesora amats Helsinku universitātē, tika saīsināti studentu akadēmiskie atvaļinājumi, kā arī tika aizliegta vienvalodas skolu dibināšana bez ģenerālgubernatora atļaujas (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 41).

1850. gadā iznāca „Dekrēts par valodu”, kas aizliedza jebkuras publikācijas somu valodā, izņemot reliģiozu un lauksaimniecības literatūru. Dekrēts aicināja apturēt revolucionāras idejas, kurām piemita nacionālās atbrīvošanās raksturs, kas fenomānu un 1849. gada revolūcijas Eiropā ietekmē izplatījās Somijā. Dekrētu 1850. gada 19. martā izdeva ģenerālgubernators Meņšikovs un aprīlī to apstiprināja Senāts. Dekrēts par valodu ieviesa plašu cenzūru: somu valodā bija aizliegts iespiest politiskus jaunumus un daiļliteratūru – kā dzimto, tā arī tulkojumus no citām valodām (Солонин, М.С., 2008, 15).

Tobrīd somu daiļliteratūra attīstījās – jau bija iespiests eposs „Kalevala”, pēc 20 gadiem, 1870. gadā, 4 brošūrās iznāk Alekša Kivi romāns „Septiņi brāļi”, pēc kura iznākšanas somu literatūra sāka attīstīties strauji un vētraini.

Valodu pretstāvēšana

Pēc Krimas kara (1854. -1856.g.) imperators Aleksandrs II uzsāka demokrātiskas reformas, kurām bija jāpārvērš Krievija apgaismotākā un attīstītākā valstī. Daļa šo reformu skāra arī Somiju. 1863. gada maijā tika atļauts izmantot somu valodu atklātajās lekcijās universitātēs, ar nosacījumu, ka vairums klātesošo zina valodu. Pirmo reizi šīs tiesības izmantoja vispārīgās vēstures profesors Irje Sakari Irje-Koskinens (*Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen*), lekcijā Helsinku universitātē (kas tolaik saucās par Aleksandra universitāti).

1863. gadā imperators sasauca saeimu (pirmo reizi kopš 1809. gada), kurā līdās dažādiem likumiem un labojumiem tika pieņemts jauns dekrēts par valodu, kas radīja tiesību vienlīdzību starp zviedru un somu valodām. Sasaukuma organizācijā piedalījās arī J.V.Snellmans, kurš bija sasaukuma sagatavošanas komitejas loceklis. Tieši viņš izvirzīja priekšlikumu par lietvedības valodas statusa piešķiršanu somu valodai (kā balvu par lojalitāti

Krievijas impērijai), kā arī Somijas markas ieviešanu kā oficiālu valūtu. Neskatoties uz vienlīdzību tiesībās, pēc kongresa zviedru valoda kļuva par vienīgo oficiālo autonomijas valodu, neskatoties uz to, zviedru iedzīvotāji veidoja tikai 12 procentus.

1863. gada jūlijā Aleksandrs II izdeva dekrētu, kas regulēja valodas politiku turpmākajās desmitgadēs. Galvenie dekrēta punkti bija:

- somu un zviedru valodai piešķirt vienlīdzīgas tiesības visās sfērās, kas attiecas uz īstenajiem somu iedzīvotājiem;
- visās tiesas sēdēs un apgabalu kancelejās turpmāk pieraksti un oficiālie dokumenti ir jāraksta somu valodā;
- vizmaz no 1883. gada beigām visiem oficiālajiem dokumentiem jābūt arī somu valodā, tomēr pēc pieprasījuma tulkojumi no zviedru valodas ir jāizdod sākot ar 1863. gadu (Туоми-Никула Й., Туоми-Никула П., 2003, 168).

Fenomāni nebija apmierināti ar dekrētu, jo faktiski gan zviedru, gan somu valodas saglabāja savas pozīcijas. Kā arī dekrēts par „īstajiem somiem” nedeļa vienlīdzīgas valodas lietošanas tiesības pārgājušajiem uz somu valodu zviedriem un zviedru vārdu un uzvārdu īpašniekiem. Tā, 1870. gadā avīzes „Uusi Suometar” Anti Albergam (*Antti Alberg (Jalava)*) prokuratūra atteica sūdzības pieņemšanu somu valodā, jo viņš nepiederēja pie „īstenajiem somu iedzīvotājiem” (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 44).

1868. gada beigās iznāca dekrēts par to, ka tiesas sēdes ir dokumentējamas krievu valodā, kad lieta skar Somijas krievvalodīgos iedzīvotājus, bet 1872. gadā krievu valodas apgūšana skolā kļuva obligāta (pirms tam, no 1862. gada krievu valoda bija brīvprātīgs priekšmets). Šis likums kļuva par sekojošās rusifikācijas politikas priekšvēstnesi.

Saskaņā ar 1863. gada imperatora dekrētu, līdz 1883. gadam somu valodai bija jāklūst pa lietvedības valodu, kas 1880. gadu sākumā izraisīja daudz diskusiju un protestu. Vairums svekomānu izteica viedokli, ka lietu tulkošana uz somu valodu nav iespējama nepietiekamas tās attīstības dēļ. Prokurors un senators Roberts Montgomerijs (Robert Montgomery) uzskatīja lietu tulkošanu uz somu valodu par juridiski neiespējamu, jo 1743. gada likums pasludina, ka svešvaloda nevar tikt izmantota tiesā un pēc 1809. gadā izsludinātās konstitūcijas, šis likums bija spēkā esošs. Neskatoties uz to, somu valodas izmantošana tiesvedībā un lietvedībā paplašinājās atbilstoši dekrētam.

Atbilde uz svedomānu radikalitāti bija analogiski fenomānu priekšlikumi. Somu partija (Vanhasuomalainen puolue), kuras priekšsēdētājs bija Irje-Koskinens, uzstājās par reģionālas valodas statusa piešķiršanu zviedru valodai, jo uzskatīja zviedrus par imigrantiem (46.lpp). 1884. gadā Veine Vallins (*Väinö Wallin(Voionmaa)*), topošais sociāldemokrāts un Somijas iekšlietu ministrs, publicēja darbu ar nosaukumu „Somu tautas senākās vēstures apraksti” (*„Kuvauksia Suomen kansan esihistoriasta”*), kurā apgalvoja, ka somi dzīvo Somijas teritorijā kopš akmens laikmeta. Darbs izraisīja rosīgas diskusijas universitātes sabiedrībā un atsakusmes par to galvenkārt bija kritiskas.

1884. gadā no Somijas partijas atdalījās grupa, tā saucamo jaunsomu grupa, kuri propogandēja Somijas atdalīšanos no Krievijas impērijas un nacaionālas valsts radīšanu. Jaunsomi uzskatīja, ka Somijai draud rusifikācija, tādēļ mērķim ir jābūt radīt neatkarīgu valsti, nevis turpināt cīņu ar zviedriem par valodas statusu. Partija pieturējās pie liberāli – buržuāziskiem uzskatiem – pretēji Somu partijai (religiōzi - konservatīvai).

1885. gadā somu valoda pirmo reizi tika izmantota Helsinku domes sēdē. Tolaik apmēram puse pilsētas iedzīvotāju bija somu valodā runājoši, mazāk kā piecus procentus veidoja kreivvalodīgie un nedaudz vairāk par četrdesmit procentiem – zviedru valodā runājošie.

Somu iedzīvotāji turpināja izrādīt neapmierinātību ar somu valodas statusu, kas 1887. gadā imporatoram lika izdot jaunu dekrētu par valodu. Saskaņā ar dekrētu, iestāžu grāmtvedība, kā arī zemāko instanču tiesu grāmatvedība bija jākārto valodā, kura reģionā ir vairākumā. Somu valodā runājošajos apgabalos lietvedības un tiesvedības valoda ātri tika nomainīta uz somu valodu. Divvalodīgajos apgabalos kalpotāji bija tiesīgi paši izvēlēties valodu. Augstākajās tiesās joprojām pārsvarā tika izmantota zviedru valoda.

1899. – 1917. gadi un rusifikācijas politika

Pēdējās divās autonomijas desmitgadēs Krievijas impērijas politika Somijā mainījās. Izmaiņas skāra ne tikai impērijas valodas politiku, bet arī citas sfēras. Izmaiņas tika virzītas uz Somijas autonomijas pakāpenisku samazināšanu un galīgu tās likvidāciju. Somijai bija jāintegrējas Krievijas impērijā un jārada kopēja armija, nodokļu un muitas sistēmā, kā arī valoda.

Pirmais posms: 1899. – 1905.g.

Somijas rusifikācija tika veikta divos etapos: no 1899. gada līdz 1905. gadam un no 1908. gada līdz 1917. gadam. 1899. gada februārī tika izdots manifests, kas iezīmēja rusifikācijas sākumu un Somijas autonomijas samazināšanos. Sakaņā ar manifestu, cars varēja patstāvīgi veidot likumdošanu, tas nozīmē – bez saskaņošanas ar Somijas varas orgāniem (somu parlamentam tika atvēlēta padomnieka loma likumu pieņemšanā)(„Высочайший Манифест от 3/15 Февраля", Nikolajs II 1899). Nākamajā gadā tika izdots manifests par valodu, kas pasludināja par oficiālo lietvedības valodu krievu valodu. Tas būtiski atvieglāja augstu amatu iegūšanu kņazistē krievvalodīgajiem, tādēļ viņu skaits administrācijās sāka palielināties. No 1901. gada somiem arī bija jādien Krievijas armijā, Somijas neatkarīgā armija tika likvidēta. Faktiski tas nozīmēja, ka somu karavīrus var iesaukt dienēt armijā jebkurā Krievijas impērijas daļā, kas izraisīja īpaši stipru sabiedrības sašutumu un nostiprināja jaunsomu pozīcijas iedzīvotāju vidū.

Tādējādi tika izpildīti daži galvenie ģenerālgubernatora Bobrikova programmas punkti, kuš plānoja apvienot armijas, likumdošanas varas pāriešanu caram, cenzūras ieviešanu un krievu valodas pozīciju un centralizētas varas nostiprināšanu kņazistē (Полвинен Т., 1997,186-187). Viens no šī programmas punktiem bija 1903. gadā iegūto ģenerālgubernatora pilnvaru paplašināšana. Pamatojoties uz šīm pilnvarām, Bobrikovs varētu izsūtīt uz ārvalstīm „nelojālos”, kas būtu izteikušies par viņa konstitūcijas pārkāpumiem vai atklāti izrādītu antikrievisku noskaņojumu. 1904. gadā Bobrikovu nāvīgi ievainoja zviedru izcelsmes nacionālists Eigens Šaumans. 1905. gadā rusifikācijas politika atslāba. Krievijas impērijas revolucionārā noskaņojuma dēļ, 1905. gada oktobrī ar cara manifestu tika atjaunota Somijas konstitūcija.

Neskatoties uz Bobrikova realizēto politiku un 1850. gada dekrētu par valodu, vairums Somijā izdotās literatūras bija somu valodā. 1900. gadā procentuālas drukātās produkcijas somu valodā attiecība pret citām valodām veidoja 60:40. Prese somu valodā veidoja 67 procentus no kopējā daudzuma. Pēdējos gados šī attiecības nedaudz mainījās, pēc daudzu izdevniecību, kas darbojās somu un zviedru valodā, slēgšanas.

Pirmā rusifikācijas posma laikā cīņa par Somijas neatkarību aizvirzījās no ideju līmeņa uz darbībām. 1901. gadā radās biedība „Kagal” («Kagaali»), kas cīnījās pret valsts rusificāciju. Sākotnēji viņu ierocis bija propoganda, tomēr pēc biedrības sagrāves un emigrēšanas uz Zviedriju, tās locekļi sazinājās ar Krievijas teroristiskajām un separātiskajām grupām, kā arī gatavoja Somijā bruņotu apvērsumu, saņemot sponsoru palīdzību no Japānas (kas tolaik bija karastāvoklī ar Krievijas impēriju un bija ieinteresēta pretinieka vājināšanā). Apvērsums nenotika, jo kuģis ar ieročiem, kas tika iepirkti ar Japānas rezidenta Stokholmā pulkveža Akasi palīdzību, nogrima un sacelšanās neizdevās.

1906. gadā, pēc konstitūcijas atjaunošanas, notika lielākā ārzemju uzvārdu fenizācija. Starp cilvēkiem, kas nomainīja savus zviedru uzvārdus pret somu uzvārdiem, bija daudz politikas un kultūras darbinieki. Piemēram, Irje Koskinens (bij. Forsmans), Anti Jalava (bij. Almbergs) un Veine Voionmä (bij. Vallin).

Tajā pašā gadā kņazistē notika lielas politiskas izmaiņas – saeima tika likvidēta, un tika ieviestas vispārējās vēlēšanu tiesības (balstiesības līdzās vīriešiem ieguva arī sievietes). Saeimas vietā tagad visa tauta vēlēja parlamentu (*som.val. - Eduskunta*). Ap to laiku Somijā jau bija diezgan liels skaits politisko partiju, kuras bija spējīgas piedalīties vēlēšanās, no kurām pašas lielākās bija sociāldemokrāti, „vecsomi”, Zviedru partija un jaunsomi.

1908. gadā, neilgi pirms otrā rusifikācijas viļņa sākuma, Somijas Bankas administrācijas un grāmatvedības valoda no zviedru valodas tika nomainīta uz somu valodu. Tādējādi, uz XX gadsimta pirmās desmitgades beigām, lielākā daļa kņazistes oficiālo iestāžu darbojās somu valodā.

Otrais posms: 1908. – 1917.g.

Otrs rusifikācijas posms sākās 1908. gadā pēc premjerministra Pjotra Stolipina iniciatīvas. 1910. gadā parlamenta pilnvaras tika samazinātas, ģenerālgubernatora - palielinātas. Tā parlaments zaudēja kontroli pār muitu, izglītību, presi, armiju, kā arī valsts valodu. Tā pārziņā palika tikai iekšlietas, kas nebija saistītas ar Krievijas impērijas interesēm. Tajā pašā gadā parlaments tika atlaists. Par visu administratīvo iestāžu oficiālo valodu kļuva krievu valoda.

1914. gadā Vācijas impērija pieteica karu Krievijai. Likumsakarīgi, kara laikā valodas politika kļuva vēl noteiktāka, un mācību iestādēs palielinās obligāto krievu valodas stundu skaits. Neskatoties uz to, ka parlaments ir sasaukts no jauna, kņazistē pieaug nacionālistisks un antikrievisks noskaņojums, sakarā ar pasliktinājošos ekonomisko stāvokli un valsts teritorijā ieviesto regulāo Krievijas armiju (karapēks tika ievests sakarā ar bažām par vācu karaspēka izsēdināšanas iespēju Somijas piekrastē un uzbrukumu Sankt-Pēterburgai caur kņazistes teritoriju). Tajā pašā gadā cars apstiprina rusifikācijas plānus (šie materiāli tika publicēti presē), tad turpinās antikrievisko noskaņojumu pieaugums, un daudzi somi sāk simpatizēt Vācijai un Triju imperatoru savienībai. 1915. gadā somu jēgeri („Jääkärit”) – universitāšu lokā radusies brīvprātīgo kustība – dodas apmācībā uz Vāciju.

Autonomijas atjaunošana un neatkarības iegūšana: 1917. gads

1917. gada martā (pēc vecā stila - februārī) Krievijā notiek revolūcija, un vasarā somu parlaments tiek izziņots par valsts augstāko varu (pēc būtības atjaunojot pilnīgu autonomiju; Krievijas valdībai palika tikai aizsardzības un āpolitikas jautājumi). Krievijas Pagaidu valdība, kņaza Georgija Lvova vadībā, tajā pašā gadā atlaiž parlamentu un izziņo jaunas vēlēšanas. 1916. gada vēlēšanās uzvarējusi kreisā sociāldemokrātu partija jaunajā parlamentā izrādījās opozīcijā, vairākumu veido labējie centristi. Pēc tam, kad novembrī Krievijā pie varas nokļūst boļševiki, 6. decembrī parlaments, kuram ir konstitucionālas tiesības izvēlēties valsts augstāko varu, proklamē Somiju par neatkarīgu valsti. 31. decembrī boļševiku valdība atzīst Somijas neatkarību, pēc viņiem arī vairums Rietumeiropas valstu.

NEATKARĪBAS PERIODS (1917. GADS – MŪSDIENAS)

Pilsoņu karš un republikas nodibināšana

1918. gada janvāra beigās sāka notikt bruņotas sadursmes, kas gala rezultātā pārauga pilsoņu karā (*som.val.* – „*Sisällissota*”) („Itsenäinen Suomi-Seitsemän vuosikymmentä ansakunnan elämästä”, 1987, 101). Valsts sadalījās „baltajos” (galvenokārt nezemnieki un inteliģence) un „sarkanajos” (strādnieki un lauku iedzīvotāju nabadzīgākais slānis). No balto puses karā piedalījās zviedru brīvprātīgie un vācieši, un nebūtisks skaits krievu karavīru no abām pusēm.

Karš skāra ne tikai kontinentālo Somiju, bet arī Ālandu salas. 1918. gada februārī Zviedrijas karalis pieņēma delegāciju no salām, kas piedāvāja tās pievienot Zviedrijas karalistei, bet pēc divām nedēļām zviedru karaspēks izsēdās uz salām, pēc oficiāla paziņojuma – atsaucoties uz civiliedzīvotāju lūgumu palīdzēt. Marta sākumā salas iekaroja vācu karaspēks. Pēc trīs mēneši ilgām cīņām uzvaru guva „baltie”, bet 1918. gada rudenī Somijā uz neilgu laiku nodibinājās monarhija (ieviesta Vācijas spiediena rezultātā) (Коновалов Ю.В., 2001б 135-136). 1919. gada vasarā atkal tika pasludināta republika.

Likumi par valodu

Kara laikā un pēc kara tika pieņemti vairāki likumi par valodu – 1918. gada 25. februārī par armijas oficiālo valodu tika atzīta somu valoda, bet tā paša gada 27. jūnijā krievu valoda pārstāja būt par oficiālu piekšmetu Somijas mācību iestādēs.

1919. gadā tika nodibināta Somijas zviedru Tautas sapulce (*zv.val.* – „*Svenska Finlands folktingin*”), kuras locekļi pieprasīja nodibināt neatkarīgu valdību zviedru valodā runājošajos apgabalos. Valdībai būtu jāregulē izglītība, kā arī apgabalu visām administratīvajām iestādēm būtu jādarbojas zviedru valodā (vēlāk tāda sistēma tika ieviesta Ālandu salās).

1919. gada 17. jūlijā parlaments pieņēma konstitūciju, saskaņā ar kuru somu un zviedru valoda kļūst par republikas oficiālām valodām (Suomen perustuslaki, 1919; §22). Abu nacionālo grupu ekonomiskajām un kultūras vajadzībām jābūt uz vienlīdzīgiem pamatiem.

1920. gadā Ālandu salās tika ieviesta autonoma valdība. Zviedru iedzīvotāju daļa republikā veidoja 11 procentus (Tilastokeskus, stat.fi, 2012), ar tādu pašu procentu attiecību bija pārstāvēta parlamentā, kur Zviedru tautas partijai pēc 1919. gada vēlēšanām bija 22 un 25 pārstāvji, kas veidoja 12 procentus no kopējā parlamenta deputātu skaita.

Divdesmito gadu sākumā sabiedrībā un parlamentā sākas diskusija par to, ka konstitucionāli apstiprinātajam dekrētam par oficiālajām valodām ir jāpievieno jauns valodas likums. Saskaņā ar 1902. gada dekrētu, dienesta un tiesas lietas varēja tikt grāmatotas somu valodā, tomēr tas bija stipri atkarīgs no tā ierēdņa valodas zināšanām. Somu valodas zināšanas zviedru valodā runājošajiem bija vājas, tādēļ dažiem iedzīvotājiem līdz pat šim laikam bija grūti saņemt palīdzību somu valodā. 1920. gadā parlaments izvirzīja jaunu valodas likuma projektu, kas bija nepilnīgs un nepārdomāts, un ko noraidīja Zviedru tautas partija. Pēc gada, 1921. gada aprīlī, Republikas prezidents Stalbergs tomēr pieņēma likumu, norādot, ka likums ir jāgroza un jāpilnveido. Jaunais un galīgais likums par valodu tika pieņemts 1922. gada vasarā.

Likumā par valodu tika regulēta dzimtās valodas izmantošanas kārtība dažādās situācijās. Vienvalodīgajos apgabalos ierēdņiem bija jāzin somu vai zviedru valodas, kā arī jāsaprot otra valsts valoda. Divvalodīgajos apgabalos arī bija labi jāsaprot vairākuma valoda un jāvar runāt un rakstīt mazākuma valodā (Kielilaki, 1922; §249). Apgabals skaitījās divvalodīgs, ja valodas mazākuma daļa veido vismaz 10 procentus, un kļūst par vienvalodīgu, ja mazākuma daļa veido 8 procentu un mazāk (Kielilaki, 1922; §248). Vienvalodas apgabals kļuva par divvalodīgu, ja valodas mazākuma daļa palielinās līdz 12 procentiem. Apgabalu statuss var mainīties reizi 10 gados, pamatojoties uz iedzīvotāju skaitīšanas un demogrāfiskās statistikas datiem. Helsinki, Turku un Vāsa skaitās divvalodīgas, neskatoties uz to, ka tajās dzīvojošo valodu mazākumu daļa ir mazāka par 10 procentiem. Zviedru valodā runājošajiem iedzīvotājiem arī saglabājas sava eparhija (no 1923. gada) un skolu ar zviedru apmācības valodu pārvalde. Likums garantēja valodas mazākumam tiesības, kuras tolaik nebija nevienā Eiropas valstī.

1920. gadi: kustība „Aitosuomalaisuus”

1920. gadu sākumā, radās tā saucamā „īsto somu” kustība („Aitosuomalaisuusliike”). Tās locekļi skaitījās fenomānu mantinieki. Ir pieņemts uzskatīt, ka kustība radās kā atbildes reakcija uz kopš 1917. gada izsakāmajām idejām par tāda paša statusa piešķiršanu kā Ālandu salām visiem zviedru valodā runājošajiem Somijas apgabaliem. Kopumā, kustības dalībnieki ticās pēc valsts sabiedriskās un kultūras dzīves „fenizācijas” – visu mācību iestāžu pāriešanas uz apmācību somu valodā. Tādēļ pēc 1922. gada šīs kustības ietekme pastiprinājās, kad iznāca likums, kurš skāra galveno valsts universitāti – Helsinku universitāti. Saskaņā ar likumu, studenti paši varēja izvēlēties apmācības valodu (somu vai zviedru), un „īsto somu” centieni grozīt šo likumu neko nepanāca. Zviedru iedzīvotāji likumu uztvēra mierīgi, tomēr somu studentu vidū sākās diskusijas, kuru rezultātā 1922. gada novembrī tika nodibināts „Helsinku īsto somu klubs” (*som.val.* – „*Helsingin Aitosuomalainen Kerho*”), kā arī tika uzsākta savas avīzes izlaišana. 1926. gadā, balstoties uz šādiem klubiem, kuru skaits uz to brīdi jau bija 49, izveidojās „Īsto somu savienība” (*som.val.* – „*Aitosuomalaisuuden Liitto*”).

Savienības dibinātāji bija ārkārtīgi neapmierināti ar to, ka zviedru mazākums ieguva savas valodas izmantošanas izņēmuma tiesības, pie nosacījuma, ka viņu attiecība pret somu iedzīvotājiem bija viens pret desmit (Tilastokeskus, stat.fi, 2012). Savienības uzdevums bija pacelt somu valodu līdz galvenās valodas valstī līmenim. Zviedriem tika atvēlēta „dabīgā mazākuma loma”.

1924. gadā savienības idejas pārņēma 1922. gadā dibinātā Karēlijas Akadēmiskā biedrība (*som.val.* – „*Akateeminen Karjala-seura*”), bet 1927. gadā tās pārņēma arī „Somu apvienība” (*som.val.* – „*Suomalaisuuden Liitto*”), kuras priekššēdētājs bija vēlākais Somijas prezidents Urho Kekkonens. Tādā veidā savienības locekļi, kas bija kustības ideju piekritēji, gatavojās lobēt savas intereses parlamentā, ietekmējot partijas un tādā veidā – likumus par valodu.

„Īsto somu” neapmierinātību, pirmkārt, izraisīja lietu stāvoklis Helsinku universitātē, kurā vairums lekciju jopojām notika zviedru valodā. Helsinku universitātes administrācija 1928. gadā saņēma petīciju ar prasību turpmāk mācības universitātē vadīt pilnībā somu valodā. Biedrības ideju ietekmē petīciju bija parakstījuši 3014 universitātes studenti. Tajā brīdī universitātē mācījās 3017 somu un 1011 zviedru studentu. Nākamajā, 1929. gadā, partija

„Lauksaimnieku savienība” (*som.val. – „Maalaisliitto”*) uzstājas arī parlamentā ar prasību pārkārtot Helsinku universitātes apmācības procesu somu valodā. 1930. gadā somu studenti uzstājas ar prasību mainīt zviedru skolu valodu uz somu valodu.

Kā arī „īstie somi” bija pret to, ka valsts finansētu lielāku daudzumu zviedru, nekā somu skolu (starpība bija nebūtiska), tādēļ kustības sekotāji izvērsa kampaņu par valsts palīdzības atņemšanu zviedru skolām. Šī kampaņa arī nenesa nekādus rezultātus (izmaiņas solu finansējumā tika ieviestas tikai pēc 1970-ajos gados veiktās skolu reformas) (Takala, S., 1979, 2-4).

Par svarīgu biedrības sekotāji arī uzskatīja tā saucamās „obligātās zviedru valodas” pasniegšanu, kas tika pasniegta visās vidusskolās. „Īstie somi” piedāvāja padarīt šo priekšmetu par brīvprātīgu vai pat aizstāt to ar angļu valodas mācīšanu, jo tā būtu nodrīgāka somiem ārējo ekonomisko un tirdzniecisko sakaru dēļ. 1929. gadā par „Suomalaisuuden Liitto” līdzekļiem iznāca Elsas Enejervi – Hāvio (*som.val. - Elsa Enäjärvi-Haavio*) publikācija ar nosaukumu „Angļu valoda zviedru valodas vietā – pirmā svešvaloda somu skolās” (*som.val – „Englanti ruotsin sijaan ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi suomalaisiin kouluihin”*) (“Liiton mies”, 2011, #11).

Citi kustības projektu bija – visu zviedru vai zviedriskoto uzvārdu maiņa atpakaļ uz somu, zviedru ielu nosaukumu un ceļa rādītāju pārsaukšana. Apspriesta arī tika Runeberga uzrakstītās valsts himnas mainīšana, jo himnas vārdi sākotnēji bija uzrakstīti zviedru valodā.

Vēl patiesos somus neapmierināja liels zviedru amatpersonu daudzums valsts dienestā. Ārlietu ministrijā galvenokārt strādāja zviedri, Somijas Bankā zviedru valodā runājošu kalpotāju procentu „īstie somi” vērtēja kā svārstīgu - no 50 līdz 70, apmēram tamlīdzīgs tas bija arī muitas un jūras lietu pārvaldē.

Neskatoties uz to, ka kustība regulāri domāja par savas politiskās partijas izveidi, kas pārstāvētu viņu intereses, tāda partija tā arī netika nodibināta. Organizācijas locekļiem un viņu domubiedriem bija savi lobiji vairākās partijās, kas bija pārstāvētas parlamentā, tādēļ valodas jautājumus regulāri tika izskatīts sēdēs (it īpaši periodā no 1927. līdz 1931. gadam. Tomēr īpašu rezultātu tas nenesa, galvenokārt tādēļ, ka pašu „īsto somu” vidū nebija īstas vienprātības. Daudziem kustības dalībniekiem bija diametrāli pretēji redzes viedokļi dažādos jautājumos, kā arī par kustības mērķiem un to realizācijas veidiem. Īpaši bieži bija dažādi uzskati dažādu politisko partiju pārstāvjiem, kā arī locekļiem, kas nāca no dažādiem Somijas apgabaliem.

Valodas jautājums netieši ietekmēja arī parlamentā notiekošo, jo tas satrauca daudzas labējās partijas. Kreisās partijas ar to nenodarbojās, pie tam, valdošajai sociāldemokrātu partijai bija būtisks zviedru vēlētajū skaits (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 51). Šajā laika periodā notika „Zviedru tautas partijas” tuvināšanās ar sociāldemokrātiem, kad 1927. gadā pirmie atbalstīja otros, kas tolaik bija „mazākuma valdība”. „Lauksaimnieku savienība”, kas aktīvi lobēja valodas jautājumu, atradās opozīcijā.

Valodas jautājums arī ietekmēja Somijas ārpolitiku, šajā periodā nedaudz sarežģījot somu – zviedru attiecības.

1930. gados: valodu pretstāvēšanas turpinājums

Nākamajā desmitgadē turpinās „īsto somu” mēģinājumi ietekmēt valodas likumus valstī. Tā, 1931. gadā biedrības avīze publicēja aicinājumu izņemt zviedru valodu no obligātās programmas, pamatojoties uz to, ka no 482 abiturienti, kas netika uzņemti universitātē, 221 nenolika iestājeksāmenu zviedru valodā (otrs abiturientiem sarežģītākais priekšmets bija matemātika, kura pēc kara kļuva par bīvprātīgo priekšmetu). Kā arī „īsto somu” sašutumu izraisīja fakts, ka 22 procenti no valsts finansējuma tiek zviedru skolām, lai gan zviedru iedzīvotāji veido vien 10 procentus. Tāpat tika izplatītas baumas par to, ka zviedru valodas apgabalos somu bērniem nav iespējas iegūs skolas izglītību dzimtajā valodā somu valsts skolu nepietiekamības dēļ, tādēļ viņi ir spiesti apmeklēt zviedru skolas.

1932. gadā parlaments noraidīja likuma projektu par Helsinku universitātes apmācības valodas nomaiņu uz somu valodu. Lai protestētu, šīs universitātes somu studenti sarīkoja streiku, kas ilga nedēļu.

1933. gadā, parlamenta vēlēšanu laikā, „īsto somu” ietekme jau būtiski mazinājās. Sociāldemokrātu partija bija pati lielākā parlamentā (78 vietas), un tā kā ar valodas jautājumiem tā principā nenodarbojās, tā nonāca otrajā plānā.

1935. gadā iznāk jauns likums par valodu, kas atceļ 1922. gadā Helsinkiem, Turku un Vaasai piešķirto īpašo valodas statusu. Tiek ieviestas arī dažas izmaiņas valodas pārzināšanas likumā administratīvo iestāžu kalpotājiem. Nākamajā gadā, kurā tika atzīmēta „Kalevalas” pirmās izdošanas simtgade, atkal notiek citvalodu cilmes uzvārdu „fenizācija” (tikai nomainīti apmēram simts tūkstoši uzvārdu) (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 62).

Kā arī šajā gadā parlamentā tika izvirzīts jauns „kompromisa” likums par Helsinku universitāti: tika piedāvāts sadalīt to divās daļās – somu un zviedru. Tādā veidā zviedriem bija paredzēta 21 katedra.

1937. gadā dažu politisko partiju programmās (tādu kā Nacionālā koalīcija (*som.val.* – „*Kansallinen Kokoomus*”) un Zemnieku savienība) bija Somijas pārvēršanās par vienvalodīgu valsti priekšvēstneši.

1937. gadā par Helsinku universitātes oficiālo valodu, ar dažiem izņēmumiem, kļuva somu valoda.

30. gadu beigās un 40. gadu sākumā Otrā Pasaules kara dēļ valodu jautājums atvirzās otrajā plānā. Neskatoties uz regulāro šī jautājuma apspriešanu parlamentā un gan zviedru, gan somu partiju darbu pie jautājuma noregulēšanas, pirmajos 20 neatkarības gados Somijā nebija skaidras valodas politikas.

1940-tie gadi - mūsdienas

Vēl pirms Padomju – somu kara sākuma (1941.-1945.g.), Somijas Valsts padome 1941. gada maijā nodibina tā saucamo „Valodas miera komiteju” (*som.val.* – „*Kielirauhakomitea*”), kam bija jāizskata pastāvīgas sadarbības un saprašanās starp somu un zviedru iedzīvotājiem iespējas, kā arī tai bija jāizvirsa priekšlikumi šīs saprašanās sasniegšanai. Komitejas darbību pārtrauca karš, tādēļ tā atjaunojās tikai 1945. gadā, kad arī tika izlaists memorands (sākts 1941. gadā, pabeigts – 1944.). Viens no memoranda galvenajiem slēdzieniem bija jebkuru domstarpību starp abām iedzīvotāju grupām iznīdēšana – „Tādā veidā ir jātiecas uz to, lai abas puses atteiktos no politiskas valodu cīņas, un lai viņu domas un darbi tiktu virzīti pirmkārt valsts jautājumiem un problēmas izskatīšanu valstiski, nevis tikai tajos jautājumos, kuri attiecas uz konkrētu iedzīvotāju daļu. Vēl ir jāpātrauc jebkuras darbības, kas paceļ valodas jautājumu” (Suomalaisuuden Liitto, 2010, 71-72). Memorandā tiek izvirzīta valodu pretstāvēšanas problēma, tiek uzdots retorisks jautājums – vai šīs pretstāvēšanas pamatā ir arī nacionāla pretstāvēšana vai tikai valodu.

Viens no komitejas domstarpību pārtraukšanas priekšlikumiem bija cenzūras ieviešana presē, tas ir, faktiskais aizliegums izteikt protestu pret pastāvošo valodas situāciju valstī ar masu informācijas līdzekļu palīdzību.

Pēc Padomju – somu kara beigām, 1941. gadā Somijā ierodas Savienības kontroles komisija ar ģenerālpulkvedi Andreju Ždanovu priekšgalā (Волынец, А. 2011, Часть Пятая). Komisijas uzdevums bija kontrolēt Somiju pēc kara beigām. Speciālas inspekcijas pie komisijas darba rezultātā tika slēgta Karēlijas akadēmiskā biedrība.

40. gadu valodas politika maz atšķīrās no 30. gadu politikas. Redzamas izmaiņas sāk notikt tikai no sešdesmitajiem gadiem, jo piecdesmitajos gados valodas jautājums valdībā praktiski netika cilāts.

1962. gadā tiek pieņemts kārtējais 1922. gada valodas likuma labojums. Pārskatot kopienu valodas statusu, kopiena saglabāja divvalodīgās statusu, ja tajā dzīvoja vairāk par 5 000 cilvēku, kas piederēja valodas mazākumam. 1975. gadā šī robeža tika nolaista vēl zemāk pēc jaunā labojuma stāšanās spēkā. Tā no 1975. gada kopiena tiek uzskatīta par divvalodīgu, ja mazākuma daļa ir 7 procenti, kļūst pa divvalodīgu, ja mazākuma daļa ir lielāka par 8 procentiem, un kļūst par vienvēlīgu, ja valodas mazākuma daļa ir mazāka par 6 procentiem (Kielilaki 1922; §148). Kopiena arī kļūst par divvalodīgu, kamēr tajā dzīvo vismaz 3000 cilvēku, kuri ir attiecināmi uz valodas mazākumu.

60. gados tika veiktas skolas izglītības reformas, kuras paredzēja arī svešvalodu apgūšanu. Profesors Sauli Takala (*som.val - Sauli Takala*), kas piedalījās reformu realizācijā, savā darbā „Valodas plānošanas jautājumi” atzīmē, ka 60. gadu vidū Somijā plānošana tika ierobežota (attiecībā uz izglītību) un būtiski attīstījās 70. gados, vēl vairāk – tā bija lieliska (Takala, S., 1979, 4-5). Pirms svešvalodu apgūšana tika iekļauta oligātājā programmā, komisijas locekļi veica aptaujas dažādos Somijas apgabalos, kur vairums aptaujāto izteicās par šo reformu.

Pirmā reforma tika ieviesta 1964. gadā, kad obligāti apgūtama bija viena svešvaloda, par kuru kļuva angļu valoda. 1968. gadā iznāca „likums par skolas programmas pamatiem” (*som.val. – „Laki koulujärjestelmän perusteista”*), saskaņā ar kuru obligāti apgūstamas ir divas svešvalodas, no kurām vienai bija jābūt kādai no oficiālajām – somu vai zviedru.

Neskatoties uz labojumiem valodas likumā un skolu reformu, Somijas zviedru valodā runājošo iedzīvotāju skaits pakāpeniski samazinās. Tā, XX gadsimta 50. gados zviedru valodā runājošie veidoja 8 procentus, pēc 20 gadiem – jau mazāk par 8 procentiem. Sākot ar 1990. gadu, zviedru valodā runājošo iedzīvotāju ir mazāk par 6 procentiem, un nedaudz samazinās katru gadu (Tilastokeskus, stat.fi, 2012).

1987. gadā stājās spēā Ziemeļu valstu Valodas konvencija, kuru parakstīja Zviedrija, Somija, Norvēģija, Islande un Dānija (neskaitot Fēru salas). Saskaņā ar šo konvenciju, dalībvalstu pilsoņi varēja izmantot dzimto valodu Ziemeļeiropas iestādēs, tādās kā slimnīcas, policijas iecirkņi, nodokļu un sociālie dienesti (oikeusministerio.fi, 2012, Pohjoismainen kielisopimus). Valsts administratīvejiem dienestiem bija pienākums nodrošināt tulka pakalpojumus vai izsniegt nepieciešamos dokumentus cilvēka, kas tos pieprasīja, dzimtajā valodā.

1993. gadā, tā laika Somijas izglītības ministre Rīta Uosukainena (*som.val. - Riitta Uosukainen*) piedāvā izņemt zviedru valodu no obligātās skolas programmas un pārveidot šo priekšmetu par brīvprātīgo. Parlaments noraida šo priekšlikumu. 1996.-98. gados, 29 Somijas skolās zviedru un somu valodas eksāmens kļuvis par brīvprātīgu. Somu skolās 10 procentu skolnieku nolēma nekārtot zviedru valodas eksāmenu; zviedru skolnieku vidū somu valodas eksāmenu nekārtoja 15 procentu (Nyyssölä, K., Jakku-Sihvonen, R. (red.), 2009, 94).

Neatkarīgās Somijas vēstures laikā, valodas likumā– „Kielilaki” – vairākas reizes tika ieviesti labojumi, tomēr tā būtība par divām valsts valodām – somu un zviedru – nekad nemainījās. Pēc 2003. gada labojumiem, likums arī garantē citu vēsturisko Somijas valodu mazākuma grupu valodu saglabāšanas tiesības - sāmu un kale čigānu valodas. Sāmu tiesības izmatot dzimto valodu regulē īpašs likums; viņi ir tiesīgi lietot sāmu valodu varas ogānos. Tāpat likums garantē iedzīvotāju tiesības izmantot žestu valodu (Kielilaki, 4 –2003; §37).

Kopš neatkarības vēstures sākuma, valodas politika, kas tika realizēta Somijas teritorijā, stipri mainījās salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadsimtiem. Neskatoties uz vairākas desmitgades turpinošos zviedru un somu valodas prestāvēšanu (daļēji tā turpinās vēl tagad ar mēģinājumiem atcelt skolās „obligāto zviedru valodu”), modernā politika virzās uz valsts valodu – kā oficiālo, tā arī mazākumu valodu – saglabāšanu un uzturēšanu.

KRIEVIJAS IMPĒRIJAS VALODAS POLITIKAS SALĪDZINĀJUMS SOMIAS UN BALTIJAS GUBERNĀS XIX-XX GADSIMTOS

Šīs nodaļas mērķis ir Krievijas impērijas XIX-XX gadsmiņos Somijas Lielkņazistes un Baltijas guberņu teritorijās realizētās valodas politikas salīdzināšana. Kā arī autors vēlas izanalizēt, kā šī valodu politika ietekmēja nacionālo kustību attīstību un neatkarīgās Somijas un Latvijas pašreizējo valodas politiku.

Valodas politikas salīdzināšana nedaudz apgrūtina tas, ka Somijai bija Lielkņazistes statuss, kuras robežas aptuveni sakrita ar somu apdzīvotajām vietām. Savukārt latviešu apdzīvotā teritorija bija iedalīta vairākās guberņās, kurās dzīvoja būtisks skaits cittautiešu. Livonijas guberņa ietvēra lielu mūsdienu Igaunijas daļu, bet Kurzemes guberņa – nelielu daļu mūsdienu Lietuvas un Baltkrievijas.

Tāpat Krievijas impērijas valodas politika attiecībā uz pievienotajām teritorijām nebija vienāda, un tika noteikta atkarībā no ekonomiskajiem, politiskajiem, teritoriālajiem un vēsturiskajiem faktoriem. Ļoti stingra šī politika bija Polijā, Ukrainā un Baltijas guberņās, Somijā tā bija mērenāka un tobrīd praktiski neskāra guberņas Āzijā. Tomēr valodas politikā, kas bija virzīta uz rietumu teritorijām, tieši – Somiju un Baltiju, ir redzamas kopējas iezīmes.

Baltijas guberņu iekļaušana Krievijas impērijas sastāvā

Mūsdienu Latvijas teritorija Livonijas un Kurzemes guberņu sastāvā tika pievienota Krievijas impērijai Ziemeļu kara (1700. – 1721.g.) rezultātā. (Беспалов, А.В., 1998, 48). 1801 gadā abas guberņas, kopā ar Estlandes guberņu tika apvienotas Baltijas guberņā. Mūsdienu Latgale Baltijas guberņās sastāvā netika iekļauta.

Krievijas impērijas valdība visas vēstures laikā veicināja „nekievu” iedzīvotāju krievu tradīciju apgūšanu. Tas attiecās ne tikai uz Baltijas guberņu iedzīvotājiem, bet arī uz Āzijas, Aizkaukāza, kā arī uz somungru un Sibīrijas tatāru un iekšējo apgabalu iedzīvotājiem. Baltijas guberņu iedzīvotāji, kas ilgu laiku atradās vācu kultūras ietekmē un būtiskā pakāpē bija saglabājuši pašu kultūru un tradīcijas, ļoti negribīgi pieņēma „krievisko” dzīves stilu (Берт,

П., Кабытов, П.С., Миллер А.И., (red.), 2005, 16-20). To veicināja šo guberņu nosacītā autonomija. Šajā ziņā Baltijas guberņas var salīdzināt ar Somiju – abas teritorijas gadsimtiem ilgi atradās citas kultūras ietekmē (Somija – zviedru kultūras, mūsdienu Latvijas teritorija – vācu kultūras ietekmē), abām bija zemes īpašnieku aristokrātija (attieciņi, Somijā – zviedru, Latvijā - vācu). Būtisku šo teritoriju daļu pārvaldīja tieši šī aristokrātija. Pēc daudzu vēsturnieku domām, „rusifikācijas” politika, pirmkārt, bija virzīta uz zviedru un vācu kultūras ietekmes mazināšanu pievienotajās teritorijās, un, otrkārt, - uz faktiski pamatiedzīvotāju „pārkrievošanu”.

Tāpat kā Somijā, Baltijas guberņās darbojās autonoma valdīšanas forma, kas saglabāja vietējo likumdošanu un administratīvo pārvaldi. Pievienojot guberņu Krievijas impērijai, Pēteris I muižniecībai (ko gandrīz bez izņēmuma pārstāvēja Baltijas vācieši) garantēja visas tiesības un privilēģijas. Gubernators, kas pārstāvēja centralizēto varu, pārvaldīja apgabalu kopā ar muižniecību, lai gan ar laiku gubernatora privilēģijas un vara palielinājās.

Katrīnas II valdīšanas laikā parādījās Baltijas guberņu „tuvināšanās” ar iekšējiem apgabaliem tendence un sākās to pakāpeniska integrācija. 1782. gadā tika likvidētas muitas barjeras starp Estlandes Livonijas guberņām un Krieviju, 1783. gadā tika pārveidota guberņu apgabalu administratīvā uzbūve, kas samazināja to patstāvību (pēc būtības – muižniecības patstāvību, jo pamatiedzīvotāji pārvaldē nepiedalījās). 1796. gadā ar jaunā imperatora Pāvela I dekrētu, šīs administratīvās reformas tika atceltas.

Integrācijas un rusifikācijas cēloņi XIX gadsmitā

Galvenā Baltijas guberņu rusifikācija sākās XIX gadsimta otrajā pusē, pēc 1863. gada poļu sacelšanās; šī sacelšanās ietekmēja impērijas politiku ne tikai Baltijā, bet arī citās guberņās, kurās pamatiedzīvotāji nebija krievi. Kijevijā arī attīstījās slavofīlu kustība. Šo ideju sekotāji bija liels daudzums krievu zinātnieku, rakstnieku, publicistu un politiķi, kas tieši vai netieši ietekmēja rusifikācijas politiku un nacionālo valodu un kustību nomākšanu guberņās.

1864.-65. gados pazīstamais publicists Mihails Katkovs publicēja „Krievijas valstiskuma teoriju”, kurā izteica viedokli, ka Krievijas impērija var pastāvēt tikai krievu nācijas vadībā, kā arī rakstīja par „separātisma” briesmām nacionālajās guberņās, jo tas veicina viņu vēlmes dibināt pašu valstis (Семетковский Р. И., 1892). Katkova „teorija” ieguva lielu popularitāti krievu zinātniskajās un publicistikas aprindās. Bez publicistikas un redaktora

darba, Katkovs arī nodarbojās ar politiku. Tieši viņš aģitēja par citu nacionalitāšu pārstāvju izslēgšanu no Ministru kabineta.

Cits publicistikas darbs, kas runāja par rusifikācijas politikas lietderību, bija publicista un etnogrāfa Aleksandra Bašmakova darbs, kurš uzskatīja, ka ļoti būtiski ir novērst latviešu un igauņu „pārvācošanu” un jāuzlabo viņu materiālais stāvoklis. Viņš piedāvāja ievest krievus guberņu administratīvajās iestādēs, kā arī veicināt krievu zemnieku un muižnieku pārcelšanos uz šīm guberņām (Смолин М.Б, 2007). Šīs idejas rada pielietojumu Stoļšina politikā.

XIX gadsimta vidū iezīmēja arī nacionālās atbrīvošanās kustības Eiropā, īpaši daudz civilo revolūciju notika 1849. gadā. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas Baltijas guberņās un līdz 50-iem gadiem palielinājās izglītoto cilvēku skaits, radās pašu nacionālā inteliģence. Latvijā notika pirmā atmoda, kas rādīja, ka neatkarīga nacionālā kustība, kuras praktiski nebija, ir izveidojusies un nostiprinājusies. Tas viss, kopā ar nemazinošos Baltijas vāciešu ietekmi un vispārēju slavofīlisku noskaņojumu, valdošajās aprindās izraisa Baltijas guberņu integrācijas un rusifikācijas sākumu.

Rusifikācija Baltijas guberņās sākās Aleksandra III laikā, ātrāk nekā Somijā, jo valdību darīja nemierīgu stipri pasliktinājušās attiecības ar Prūsiju, ar kuru daudziem no Baltijas vāciešiem bija ne tikai kultūras, bet arī vēsturiski izveidojušies personīgie un ģimenes sakari. Politikai bija jāpadara drošas pret vāciešiem kara gadījumā impērijas rietumu robežas un, pirmkārt, Rīga, kas bija kļuvusi par vienu no lielākajām impērijas industriālajām pilsētām, jāsamazina vietējo vāciešu ietekme uz apgabala pārvaldīšanu, kā arī jārusificē un kultūras ziņā jātuvina Krievijai pamatiedzīvotāji – latvieši un igauņi.

Likumi par lietvedības valodu

1885. gadā Baltijas guberņās par oficiālo lietvedības valodu kļuva krievu valoda. Somijā šis likums tika ieviests 1900. gadā, Nikolaja II valdīšanas laikā. Divus gadus pirms likuma ieviešanas Baltijas guberņās, 1883. gadā, Somijā stājās spēkā Aleksandra II dekrēts par to, ka visi oficiālie dokumenti ir jāstāda somu valodā. 1889. gadā krievu valoda kļuva par oficiālo tiesvedības valodu Baltijas guberņās.

Kā arī Baltijas guberņās ātrāk un masveidīgāk tika uzsākta Krievijas ierēdņu iecelšana administratīvajos amatos (t.i. – pārcelšana no centrālajām guberņām); Somijā līdz pirmajam

rusifikācijas vilnim 1899. gadā sādos amatos tika iecelti tikai vietējo izglītības iestāžu absolventi.

Likumi par izglītības valodu

Apmēram vienā un tajā pašā laikā Somijā un Baltijas guberņās tikai ieviesti likumi, kas padarīja krievu valodu par obligātu priekšmetu tautas skolās. Somijā šis likums tika pieņemts 1872. gadā, imperatora Aleksandra II valdīšanas laikā. Vienlaikus ar to, Kurzemes un Livonijas guberņās tika dibinātas skolas, kurās apmācība notika tikai krievu valodā (Семенович А.А., 2012, 19).

1885. gadā visas skolas un augstākās mācību iestādes uzsāka apmācību krievu valodā, tautskolās arī visi priekšmeti tika pasniegti krievu valodā, izņemot reliģijas stundu (arī lauku skolās 2 sākumklasēs nodarbības notika dzimtajā valodā). Skolās, kas pilnībā bija pārgājušas uz krievu valodu kā apmācības valodu, tai skaitā arī starpbrīžos (šāds ierobežojums bija spēkā dažās Somijas mācību iestādēs zviedru valdīšanas laikā, vēl vairāk, dažās no tām šis ierobežojums oficiāli netika atcelts līdz 2000-iem gadiem). Solniekam, kas bija pārkāpis aizliegumu, uzlika naudas sodu, kā arī viņam kaklā varēja pakārt īpašu „kauna” plāksni. Atbilstoši, valodas politika attiecībā uz skolu izglītību Somijā bija maigāka nekā Baltijas guberņās.

Kad 1896. gadā tronī kāpa Nikolajs II, rusifikācijas politika Baltijā kļuva mazāk agresīva. Imperators vēlējas stabilizēt sociālo un politisko situāciju guberņās. Savukārt Somijā, tieši Nikolaja II valdīšanas laikā sākās rusifikācija.

XIX-XX gadsimtu nacionālā kustība

XIX gadsimtā - kā Somijā, tā arī Latvijā – jau izveidojās kustība, kas bija virzīta uz kultūras un valodas attīstību. Somu fenomānu kustību iespējams salīdzināt ar jaunlatviešu kustību. Vēsturisku iemeslu dēļ tā radās nedaudz vēlāk un sastāvēja no latviešu inteliģences, bet fenomānu kustība radās zviedru inteliģences aprindās. Abu kustību mērķi bija vienādi – tautas izglītošana, kultūras un dzimtās valodas uzturēšana un attīstība. Jaunlatvieši arī centās atbrīvot kultūru no vācu ietekmes.

Tāpat kā fenomāni, jaunlatvieši uzskatīja par nepieciešamu veikt lauksaimniecības reformas, kurām vajadzētu radīt iedzīvotāju materiālā stāvokļa uzlabošanu, kā arī viņi aicināja attīstīt rūpniecību. Šīs formas bija patiesi nepieciešamas, jo vairums latviešu zemnieku tobrīd bija bezzemnieki un atradās kalpu stāvoklī.

Jaunsomi arī izdeva avīzes dzimtajā valodā, nodarbojās ar folkloras vākšanu un apstrādāšanu un apgaismības darbību. Viņu darbība radīja nacionālās pašapziņas celšanos.

XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā attīstījās arī citas (zināmā mērā radikālākas) kustības puses – Somijā jaunsomi un Latvija „Jaunā strāva” (vesture.eu, 2013). Kā pirmie tā otrie galvenokārt nodarbojās ar sociālo un politisko darbību (lai gan „Jaunā strāvas” dalībnieki aktīvi nodarbojās arī ar literāro darbību). Abas kustības propogandēja nacionālistiskas idejas, lai gan to politiskā virzība bija dažāda – jaunsomi bija pieskaitāmi liberāli – buržuāziskai kustībai, „Jaunā strāvas” dalībnieki galvenokārt nosliecās uz „kreiso” uzskatu pusi (daudzi no viņiem pēc tam kļuva par marksisma ideju sekotājiem). Abu kustību locekļi arī kļuva par represiju upuriem – nākošais Somijas prezidents Pērs Svinhuvuds tika atlaists no amata un pēc tam izsūtīts uz Sibīriju (Vihavainen, T. (red), 2004, 538). „Jaunās strāvas” dalībnieki Jānis Rainis, Pēteris Stučka un Jānis Jansons arī tika izsūtīti par savu darbību kustības ideju izplatīšanā.

Valodas politikas galarezultāts

Neskatoties uz to, ka valdības mēģinājumi centralizēt valdīšanu, ierobežot vietējas aristokrātijas varu, ieviest krievu valodu administrācijā un padarīt to par starpnacionālās saziņas valodu turpinājās līdz XIX gadsimtam, tos nevar pieskaitīt plānveida valodas un kultūras rusifikācijas politikai. Tie drīzāk bija mēģinājumi atvieglot un tuvināt rietumu teritorijas pārvaldību Sankt-Pēterburgai. Galvenā vietējo valodu apspiešanas un krievu valodas pastiprināšanas politika Baltijas guberņās sākās ar 1870-iem gadiem un Somijā – kopš 1900. gada.

Salīdzinot valdības pasākumus, ir redzams, ka Somijas rusifiācijas politika bija būtiski maigāka nekā Baltijas guberņās. XIX gadsimtā, nolūkā mazināt zviedru elites ietekmi un panākt somu iedzīvotāju lojalitāti tika veikti pasākumi, kas nostiprināja somu valodas stāvokli un statusu – pēc būtības tā tiesību ziņā ieguva vienlīdzīgu stāvokli ar zviedru valodu. Latviešu valodai šāds statuss nekad netika piešķirts, tā netika izmantota ne lietvedībā ne tiesvedībā, tās

lietošanas tiesības nekad netika aizsargātas un atrunātas. Kā oficiālas valodas, krievu valoda varēja konkurēt tikai ar vācu valodu, tajā laikā kad Somijas rusifiācijas uzsākšanas brīdī, somu valoda jau bija pietiekami attīstījusies, lai pildītu visas funkcijas.

Tomēr valodas politika abās valstīs radīja līdzīgus rezultātus – aktivizējās nacionālās kustības, pastiprinājās cara režīma nepieņemšana no tautas puses, attiecīgi – skaidrāk kļuva redzamas un izveidojās atdalīšanās un neatkarīgu valstu veidošanas idejas. Abas tautas – kā somu, tā latviešu – saglabāja savu valodas un kultūras identitāti.

Izveidojoties nacionālām valstīm – Latvijai un Somijai – valodas mazākumu tiesības ir garantētas ar likumu. Somijā lielākā mazākuma – zviedru – valoda, tika pieņemta par oficiālo līdzās somu valodai. Latvijas Republikā kā oficiālā valoda tika pieņemta latviešu valoda. Mazākumu valodām – galvenokārt vācu un krievu – ar likumu tiek garantētas mutiskas un rakstveida lietošanas tiesības.

REZULTĀTI

Ievadā aprakstītos darba mērķus var uzskatīt par izpildītiem. Darba pirmajā daļā tika izskatīta valodas politika Somijā no XII līdz XX gadsimtam. Darba otrajā daļā tika vēsturiski salīdzinātas Baltijas guberņas (Livonijas un Kurzemes) un Somijas lielkņziste.

Darba teorētiskajā daļā tika definēta valodas politika, kā arī tās metodes, vēlamie un sasniegtie mērķi. Somijas valodas politikas analīzes procesā tika izskatīti likumi, kas attiecās uz tieši tās teritorijā izmantotajām valodām, kā arī svarīgākie vēsturiskie notikumi, kas ietekmēja valodas situāciju. Tika izskatīti arī somu valodas iekšējie procesi, tādi kā rakstības un nacionālās literatūras izveidošanās, kuri arī ir valodas politikas daļa.

Darba praktiskajā daļā tika izskatīta rusifikācijas politika, ko XVIII-XIX gadsimtos Krievijas impērijas valdība realizēja Somijā un Latvijā. Tika analizēti šī politikas mērķi, kā arī no valodas politikas viedokļa svarīgākie administratīvie likumi un reformas. Valodas politikas Somijas un Latvijas teritorijās vēsturiskā salīdzinājuma procesā tika atrastas gan daudzas kopējas iezīmes, gan būtiskas atšķirības.

Ievadā izteiktais viedoklis par mūsdienu Somijas valodas politikas unikalitāti pētījumu procesā apstiprinājās. Neskatoties uz to, ka zviedru valodas mazākums galvenokārt kompakti dzīvo Ūsimā, Pohjanmā un Ālandu salu teritorijās, likumiski abām valodām ir vienādas tiesības un funkcijas visā Somijas teritorijā. Ālandu salu iedzīvotājiem ir piešķirta ne tikai kultūras, bet arī administratīvā autonomija. Kultūras autonomija ir arī sāmu iedzīvotājiem, kā arī dzimtās valodas lietošanas tiesības nosaka likumdošana.

SECINĀJUMI

Izdarot secinājumu par darbu, ir jāņem vērā, ka valodas politika tika izskatīta no tās iedarbības un ietekmes uz somu valodu viedokļa. Netika izskatīta zviedru valoda, kas tiek izmantota Somijā, tās īpatnības un mijiedarbība ar somu valodu. Darbā netika skarta arī sāmu valoda, tās ietekme uz citām valodām un iekšējie procesi. Somijas mazākumu valodas tiek pieminētas tikai notikumu un faktu, kuri ir saistīti ar somu valodu, kontekstā.

Daudzi notikumi, kuri ir svarīgi no somu valodas tapšanas un attīstības viedokļa, tika minēti, bet netika detalizēti izskatīti un izanalizēti, jo darba mērķis bija izskatīt valodas politiku kopumā. Pamatojoties uz savākto materiālu, ir iespējams veikt citus pētījumus.

Neskatoties uz nosacīto Somijas valodas politikas mērenību visā tās vēstures laikā, daudzi šīs politikas aspekti ir stipri bremsējuši un traucējuši somu valodas attīstību. Ilgstoši pastāvošais somu valodas neoficiālais statuss, kas turēja to tikai sarunu valodas līmenī, ietekmēja vārdu krājumu, kas ir attiecināms uz lietvedību. Šīs funkcijas valodai nepiemita, un pēc oficiāla statusa piešķiršanas somu valodai nepieciešamie vārdi bija jāaizgūst no zviedru valodas vai jārada jauni.

Zviedru valodas ietekme uz somu valodu ir milzīga. Krievu valoda un angļu valoda, kura pēdējās desmitgadēs ir pievienojusi lielu daudzumu jaunu vārdu vairumam Eiropas valodu, ir atstājušas daudz nemanāmākas pēdas. Vairums slāvu aizguvumu ir attiecināmi uz agrīno vēstures daļu, pirms Somijas iekļaušanas Krievijas impērijas sastāvā. Galvenokārt aizgūšana notika tirdzniecības un sadzīves kontaktu ar slāvu iedzīvotājiem – visbiežāk pierobežā - rezultātā. Pēc dialektu apvienošanas vienā vispārpieņemtā formā šie aizguvumi iekļāvās literārajā valodā.

Zviedru aizguvumi skar daudzas sfēras, kā arī vārdi tika aizgūti visas vēstures laikā, dažādos laika periodos. Daudziem no tiem, pateicoties somu valodas gramtikai un struktūrai, ir somu fonētika. Daļēji tādēļ zviedru aizguvumu daudzums neliekas liels, tomēr pēc valodnieku domām, to skaits variējas no 1000 līdz 4000 (Häkkinen, K.,2007, 1663).

Ir jāpiemin, ka liels aizguvumu daudzums kā no zviedru, tā arī no krievu valodas tika pielietots tā saucamajā „Helsinki slengā” – lokālā dialektā, ko strādnieku šķiras pārstāvji izmantoja XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā. Šobrīd šo valodu ietekme uz dialektu ir stipri mazinājusies un vairums aizguvumu tiek ņemti no angļu valodas.

Neskatoties uz tādu aizguvumu daudzumu, Somija nerealizē nekādu vērienīgu svešvalodu vārdu nomaiņas ar somu valodas vārdiem (ar patiesi somu valodas sakni un izcelsmi) politiku. Apskatot Turcijas piemēru, šāda valodas politika ir ļoti veiksmīga (kopš šādas politikas realizācijas sākuma Turcijā līdz pat mūsdienām, sarunu valodā aizguvumu no arābu un persiešu valodām procents ir pazeminājies no 50% līdz 30% (Еремеев Д. Е. 1980, 148-149), un rakstu valodā - no 60% līdz 20% (Колесников А.А., Рогоза О.В., Пылев А.И (сост.), 2006, 6). No otras puses, aizguvumu no zviedru valodas līmenis, salīdzinot ar to pašu Turciju un arābismiem, vienmēr ir bijis daudz mazāks, tādēļ nebija īpašas nepieciešamības pēc šādas politikas realizācijas.

Valodas politika, kas tiek realizēta mūsdienu Somijā attiecībā uz visām mazākumtautību – zviedru, sāmu un Somijas čigānu – valodām, apliecina pilsoniskas sabiedrības pastāvēšanu, kas ir dibināta uz pilnīgi visu bez izņēmuma valsts pilsoņu tiesību un brīvību aizstāvību. Somijas valodas likums nozīmē vēsturiskās realitātes pieņemšanu kā pastāvošu, pamatojoties uz kuru, saskāšanās ar visām pusēm ceļā, tiek veidota kopīga nākotne.

IZMANOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Literatūra:

1. Vihavainen, Timo (toim.) (2004) ”100 suomalaista pienoiselämäkerta venäjäksi” пер. сфинск. И. М. Соломеща. [Helsinki](#), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 814 с.
2. Большой Российский энциклопедический словарь (2009), Москва, «Дрофа», 1888. lpp;
3. ”Itsenäinen Suomi-Seitsemän vuosikymmentä ansakunnan elämästä” (1987), Helsinki, ”Otava”, 312. lpp;
4. «Российская империя в зарубежной историографии: работы последних лет. Антология» (2005), Москва, «Новое издательство», 696 стр.
5. Helsingin Suomalainen klubi, Juhlalehti (2006), lpp.17, pieejams: <http://www.klubi.fi/juhlalehti.pdf>
6. Kaisa Häkkinen (2007) Nykysuomen etymologinen sanakirja. WSOY, Helsinki, 1633. lpp;
7. Kallio, Petri, Koivulehto, Jorma un Parpola, Asko (1997) "Kantagermaanin suomalais-ugrilainen substraatti": perusteeton hypoteesi. „Tieteessa tapahtuu”, 1. 6 lpp. Pieejams: <http://www.tieteessatapahtuu.fi/897/PARPOLA.pdf>, (05.05.2013);
8. Schäfer, Axel R. (2000). American Progressives and German Social Reform, 1875-1920: Social Ethics, Moral Control, and the Regulatory State in a Transatlantic Context. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 252. lpp;
9. Suomalaisuuden Liitto (2010). Itämaasta itsenäisyyteen – suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden vaikea suhde. Porvoo, Bookwell OY., 128. lpp;
10. Беспалов, А.В, (1998).“Северная война. Карл XII и шведская армия. Путь от Копенгагена до Переволочной. 1700-1709”. Москва, Рейтар, 48. lpp. Pieejams: <http://lib.rus.ec/b/191039/read> (15.05.13);
11. Большой Российский энциклопедический словарь (2009), Москва, «Дрофа», 1888.lpp;
12. Дешериев Ю. Д. (1990). Языковая политика. // Лингвистический энциклопедический словарь. Москва, 616. lpp;

13. Еремеев Д. Е. (1980) «На стыке Азии и Европы: очерки о Турции и турках. Москва, «Наука», 240. lpp;
14. Историческая комиссия учебного отдела. О. Р. Т. З. Редакция А. К. Дживелегова, С. П. Мельгунова, В. И. Пичита (1911), «Отечественная война и Русское общество», том II, «После Тильзита», Переиздание Артели проекта «1812 год» (1999), Москва. Picejams
http://www.museum.ru/1812/library/Sitin/book2_04.html (08.05.2013);
15. Колесников А.А., Рогоза О.В., Пылев А.И (сост.) (2006), «Современная Турция: хроника политической жизни» (2002-2006 гг.) Справочное издание. КРСУ, Бишкек, 137. lpp;
16. Литературная энциклопедия (1939), 11 том, Москва, ред. Луначарский А. В., Лебедев-Полянский Н. И., Нусинов И. М, «Художественная литература», 428. lpp;
17. Полвинен Т. (1997) «Держава и окраина. Н.И.Бобриков– генерал-губернатор Финляндии. 1898–1904 гг». Санкт-Петербург, «Европейский Дом», 320. lpp;
18. Солонин, М.С.,(2008), «25 июня – глупость или агрессия?», 377. lpp;Picejams:
<http://lib.convdocs.org/docs/index-309.html?page=2> (14.05.13)
19. Туоми-НикулаЙорма, Туоми-НикулаПяйви (2003) «Императоры на отдыхе в Финляндии», Санкт-Петербург, Коло, 288. lpp;
20. Ч.М. Таксами, В.Д. Косарёв (1996), «Кто вы, айны?», Москва, Мысль, 318. lpp;
21. Ю. В. Коновалов, (2001) «Исторический опыт восстановления монархического строя в XX веке», Екатеринбург, «Шестые Романовские чтения. Сборник материалов»;
22. Джованни Реале и Дарио Антисери (2003)«Западная философия от истоков до наших дней», Санкт-Петербург, Пневма, 688. lpp. Picejams:
http://yanko.lib.ru/books/philosoph/reale_antiseri-1-2_tom-antic-srednevekovie-2003-8l.pdf (10.05.2013);
23. Coulmas, Florian (ed.), (1989), Language adaptation, Cambridge, Cambridge Univeristy Press, 198. lpp;
24. Suomen historia 2: Keskiaika (1985), Helsinki, Weilin & Göös, 414. lpp.

INTERNETA RESURSI

1. Aleksandra I manifests (krieviski), pieejams
http://www.hrono.ru/dokum/1800dok/1808_03.php (10.05.2013);
2. Ante Aikio (2006), „On Germanic-Saami contacts and Saami prehistory”. Pieejams:
<http://www.sgr.fi/susa/91/aikio.pdf>(05.05.2013);
3. Encyclopedia Britannica, Kulturkampf. Pieejams:
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/324668/Kulturkampf#ref197511>
(03.03.2013);
4. Heikki Myyryläinen (1998), “Opetus ennen kansakoulua”, pieejams:
http://www.mikkeli.fi/en/sisalto/03_mikkeli_tieto/02_historia/12_kouluhistoriaa/
(13.05.13);
5. Kustavi I Vaasan kirje, pieejams:
<http://agricola.utu.fi/julkaisut/julkaisusarja/kktk/15551121.html> (08.05.2013);
6. Przybylski, R. (2010), „Sytuacja Polaków w zaborze pruskim. Polacy wobec germanizacji”. Pieejams:
http://historia.na6.pl/sytuacja_polakow_w_zaborze_pruskim_polacy_wobec_germanizacji (03.03.2013);
7. Алпатов, В.М. (2003) «Что такое языковая политика?» Pieejams:
http://www.gramota.ru/biblio/magazines/mrs/28_493 (03.03.2013);
8. Ruhanen, M., (2002) Historiallisia humanisteja – Johan Vilhelm Snellman; pieejams
<http://www.helsinki.fi/historiallisethumanistit/snellman.html> (10.05.2013);
9. Juha Janhunen (2009), „Proto-Uralic—what, where, and when?” Pieejams:
http://www.sgr.fi/sust/sust258/sust258_janhunen.pdf (05.05.2013);
10. Kari Nyyssölä & Ritva Jakku-Sihvonen (toim.), (2009), Alueellinen vaihtelu koulutuksessa -temaattinen tarkastelu alueellisen tasa-arvon näkökulmasta, pieejams
http://www.oph.fi/download/46907_alueellinen_vaihtelu_koulutuksessa.pdf
(11.05.2013);
11. Likums par valodu (somiski), pieejams
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423?search\[type\]=pika&search\[pika\]=Kielilaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423?search[type]=pika&search[pika]=Kielilaki) (12.05.2013);

12. Museovirasto, www.nba.fi, Esihistoriallisen ajan väestö, 2012. Píeejams: <http://www.nba.fi/fi/kansallismuseo/opetus/opetuspaketit/esihistoria/tietoa/vaesto> (05.05.2013);
13. Nikolaja II manifests (krieviski), píeejams <http://www.hrono.ru/dokum/fin1899.html> (11.05.2013);
14. Petri Kallio (2006), „Suomen kantakielten absoluuttista kronologiaa”, píeejams http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_2.pdf (13.05.13);
15. Sauli Takala (1979), „Kielisuunnittelun kysymyksiä”, píeejams http://kiesplang.fi/blog/wp-content/uploads/2011/10/Kielisuunnittelun_kysymyksi%C3%A4_129.pdf (11.05.2013);
16. www.oikeus.fi, Huovioikeus Suomeen. Píeejams: <http://www.oikeus.fi/13531.htm> (13.05.13);
17. Pohjoismainen kielisopimus, píeejams <http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/pohjoismainenkielisopimus.html>, (12.05.2013);
18. Вольнец, А., (2008) «Жданов: неразгаданный сфинкс Ленинграда. Часть Пятая». Píeejams: <http://www.apn-spb.ru/publications/print9103.htm>, (15.05.13);
19. Кафедра общего и сравнительно-исторического языкознания филологического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова, профессор С.Н. Кузнецов, 2007. Píeejams: http://genhis.philol.msu.ru/article_195.shtml (02.03.2013);
20. Л.В.Высочков, (2004) «Финляндский генерал-губернатор Арсений Адревич Закревский (1823-1831)», 14.lpp. Píeejams: http://rhga.ru/science/conferences/y_confer/sever/2003/04_Vyskochkov.pdf (13.05.13);
21. Семенович А.А., «Модуль 6. История государственной языковой политики в Российской империи, СССР, Российской Федерации». Píeejams: <http://www.gramma.ru/RZ/mod6.pdf> (16.05.13);
22. Сементковский Р. И. (1892) “Михаил Катков. Его жизнь и публицистическая деятельность”. Píeejams: <http://lib.rus.ec/b/168992/read> (16.05.2013);
23. Смолин М.Б. (2004) «Александр Александрович Башмаков: панславизм и монархический национализм». Píeejams: <http://пyстрaнa.пф/article.php?nid=7640> (16.05.13);
24. Federal Constitution of the Swiss Confederation (1999), (tulkojums). Píeejams: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf> (16.05.2013);

25. Ондревич, С., (2009), «Современная языковая ситуация и языковая политика в Словакии». Pieejams: <http://www.philol.msu.ru/~slavmir2009/data/12.pdf> (17.05.2013);
26. Jaunā strāva (2012), vesture.eu. Pieejams: http://vesture.eu/index.php/Jaun%C4%81_str%C4%81va (17.05.2013);
27. Sepänmaa, Timo (2000) „Keski-Suomen esihistoriallisia asuinpaikkoja”. Pieejams: <http://www.finnica.fi/artikkel/timo1.htm>

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Somijas valodas politika vēsturiski salīdzinošā skatījumā” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Aleksandra Ansoviča

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesors Ojārs Bušs

31.05.2010.

Recenzents:

Darbs iesniegts Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļā 31.05.13

Darbu pieņēma:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

prot. Nr.

vertējums

Komisijas sekretāre: